

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Географічний факультет
кафедра фізичної географії, геоморфології та палеогеографії

**ОЦІНЮВАННЯ ТЕРИТОРІЇ ВИЖНИЦЬКОГО РАЙОНУ
ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ДЛЯ ЗАПОВІДАННЯ**

кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконав:
студент 2 курсу, 611 групи
Нечай Андрій
Керівник:
д. геогр. н., доц Заячук М.Д.

До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 7 від 5 грудня 2023 р.
Зав. кафедрою Рідус проф. Рідус Б.Т.

Чернівці - 2023

АНОТАЦІЯ

Здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти Нечай Андрій «Оцінювання території Вижницького району Чернівецької області для заповідання». Спеціальність 106 «Географія», Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, 2023.

Об'єкт дослідження – природно-заповідний фонд. Предмет дослідження – об'єкти природно-заповідного фонду Вижницького району Чернівецької області, а саме ті які вже створені та перспективні. Проаналізовано особливості створення об'єктів природно-заповідного фонду. Розглянуто розвиток заповідної справи в Україні. Охарактеризовано сучасний стан мережі природно-заповідного фонду Вижницького району Чернівецької області. Вказано на перспективи заповідання у Вижницькому районі Чернівецької області та запропоновано нові території для заповідання.

Ключові слова: природно-заповідний фонд, оцінка заповідання території, пам'ятки природи місцевого значення, Вижницький район, Чернівецька область

Annotation

Andrii Nechai, a recipient of a Master's degree in Geography, "Assessment of the Territory of Vyzhnytsia District in Chernivtsi Oblast for Conservation." Specialty 106 "Geography" at Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi city, 2023.

The object of the research is the Natural Reserve Fund. The research subject is objects of the natural reserve fund of Vyzhnytsia district, Chernivtsi Oblast, particularly those that are already established and prospective. The peculiarities of creating objects of the natural reserve fund are analysed. The development of conservation efforts in Ukraine is discussed. The current state of the network of the natural reserve fund in Vyzhnytsia district, Chernivtsi Oblast, is characterised. Perspectives for conservation in Vyzhnytsia district, Chernivtsi Oblast, are indicated, and new territories for conservation are proposed.

Keywords: natural reserve fund, territory conservation assessment, local natural landmarks, Vyzhnytsia district, Chernivtsi Oblast.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

А. Нечай

ЗМІСТ

	ВСТУП	
4		
	РОЗДІЛ 1. ЗАПОВІДНА СПРАВА – ОСНОВА ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ	6
	1.1. Заповідна мережа: історія створення та об’єкт географічного дослідження.....	6
	1.2. Правові засади створення мережі заповідних територій в Україні...15	15
	Висновки до розділу 1.....	21
	РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ОЦІНЮВАННЯ ПОТЕНЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ ДЛЯ ЗАПОВІДАННЯ	24
	2.1 Ціль розвитку мережі заповідних територій	24
	2.2 Географічні принципи і критерії створення перспективної мережі заповідної території	26
	2.3 Оцінювання рівня заповідності територій.....	32
	Висновки до розділу 2.....	36
	РОЗДІЛ 3. СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ У ВИЖНИЦЬКОМУ РАЙОНІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	37
	3.1 Сучасний стан розвитку заповідної справи.....	37
	3.2 Перспективи розширення природно-заповідної мережі.....	67
	Висновки до розділу 3.....	79
	ВИСНОВКИ	81
	ЛІТЕРАТУРА	84

Вступ

Поява людини та її неконтрольована діяльність призвели до порушення умов існування окремих біогеоценозів, місцями до фізичного знищення певних видів флори і фауни та накопичення значної кількості відходів, небезпечних для самої людини. Впродовж багатьох століть людина знищувала середовище свого існування та представників флори і фауни. Сьогодні ускладнення негативних наслідків взаємодії між Суспільством і Природою продовжується, незважаючи на низку рішень міжнародних форумів під егідою ООН. Цивілізація порушила чотири основні принципи свого існування, пов'язані із втратою цілісності біосфери; змінами у глобальному землекористуванні; змінами біохімічних циклів; впливом на планетарні й регіональні зміни клімату.

Суспільство намагається впроваджувати світоглядну парадигму розвитку у XXI ст. – сталого (збалансованого) розвитку. Одне із важливих напрямів діяльності Суспільства – призупинення деградації природного середовища. У сфері збереження природних екосистем, підтримання екосистемних функцій для призупинення деградації довкілля, важливим напрямом є роботи стосовно збереження видів флори і фауни, їх сукупностей та ландшафтів у цілому. У світовій практиці цей напрям значною мірою підтримується створенням і функціонуванням природно-заповідних територій (ПЗТ).

В Чернівецькій області розвиток природно-заповідної справи впродовж багатьох десятиліть є доволі активним і належно територіально охопленим. Об'єкти природно-заповідного фонду різних категорій наявні по всій території області, але найбільша їх концентрація у Вижницькому районі. Водночас, це не означає що тут досягнуто оптимальних (рекомендованих) показників заповідності а мережа об'єктів природно-заповідного фонду забезпечить збереження всіх рідкісних та унікальних пам'яток природи. Власне, тому питання розвитку заповідності території, навіть для Вижницького району, було і залишається актуальним особливо через призму географічного дослідження.

Об’єкт дослідження – природно-заповідний фонд.

Предмет дослідження – об’єкти природно-заповідного фонду Вижницького району Чернівецької області, а саме ті які вже створені та перспективні.

Мета дослідження – здійснити оцінку території Вижницького району Чернівецької області з огляду на існуючу мережу об’єктів природно-заповідного фонду та перспективи заповідання нових територій.

Для досягнення мети дослідження поставлено такі **завдання дослідження**:

- ✓ здійснити огляд заповідної мережі, як основи збалансованого розвитку;
- ✓ з’ясувати сутність основних понять природно-заповідної справи та правових основ створення об’єктів ПЗФ;
- ✓ проаналізувати заповідну мережу як об’єкт географічного дослідження;
- ✓ з’ясувати географічні принципи оцінювання рівня заповідності територій та апробувати їх на території Вижницького району Чернівецької області;
- ✓ оцінити стан і перспективи розвитку заповідної справи у Вижницькому районі Чернівецької області.

Методологічною основою дослідження є науково-методичні підходи висвітлені в працях Л. Руденка, С. Лісовського, Є. Маруняк, О.Голубцова, В. Чехнія, А. Куземка, І. Мойсієнка, М. Гродзинського, О. Мудрака, С. Поповича, В. Андронova та науково-практичні підходи з регіональним контекстом І. Чорнея, В. Буджака, М. Білоконя, Ю. Масікевича, О. Солодкого, К. Кілінської, В.Коржика, І. Скільського та інших.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти України, офіційні сайти, інформація з Червоної та Зеленої книги України, топографічні та тематичні карти.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків та списку літератури.

РОЗДІЛ 1.

ЗАПОВІДНА СПРАВА – ОСНОВА ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

1.1. Заповідна мережа: історія створення та об'єкт географічного дослідження

В Україні частка ПЗФ становить близько 6 % території. З початку повномасштабного вторгнення росії 20% природно-заповідного фонду України постраждало від війни. Значна кількість природоохоронних об'єктів зараз окупована і деокупована. Однак оцінити реальний рівень шкоди природно-заповідному фонду України складно, адже в багатьох місцях тривають активні бойові дії. Але навіть довоєнний показник частки природно-заповідного фонду значно поступався європейському. Власне Україна мала і має на меті його збільшення до рівня західноєвропейських країн, це зазначено в Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (зазначено чіткі індикатори).

Більшість держав Європейського Союзу мають показник заповідності понад 15 %, незважаючи на те, що щільність населення в цих країнах більша, а показник економічного розвитку значно вищий. З 1990 до 2014 р. глобальне покриття заповідними територіями збільшилося з 8,8 до 15,4 % на сумі (враховано внутрішні водойми) та з 0,9 до 8,4 % у морських водах, які підпадають під національну юрисдикцію. Частина наземних екорегіонів, в яких здійснено 17%-ве покриття заповідними територіями, збільшилась з 21 до 33 %, частина морських екорегіонів, у яких 10%-ве покриття, – з 3 до 13 %. Зростаюча кількість досліджень доводить, що охоронювані території мають вирішальне значення для збереження видів і біотопів, особливо якщо порівнювати тренди в межах охоронюваних територій та назовні. Водночас охорона територій, важливих для біорізноманіття, має дуже низький рівень. Половина з визначених територій ще повністю не захищені. Аналіз щодо охоронюваних територій,

здійснений на світовому рівні, показав, що в багатьох державах мережі цих територій ще не є екологічно репрезентативними, тільки деякі екорегіони добре покриті територіями що охороняються, тоді як інші або покриті недостатньо, або взагалі не захищені [20].

Глобальну ціль розвитку мережі охоронюваних територій визначено ще у 2010 р., коли 192 країни – підписанти Конвенції з біологічного різноманіття, узгодили Стратегічний план для запобігання втратам біорізноманіття та збалансованого використання природних ресурсів. Цей план передбачає 20 Аїті Цілей з біорізноманіття (Aichi Biodiversity Targets), більшість з яких мали бути досягнуті у 2020 р. Відповідно до 11-ї Аїті Цілі, до 2020 р. не менш як 17 % суходолу та прісних вод та 10 % прибережних й морських вод, перш за все території, що важливі для біорізноманіття та цінні з погляду екологічного системного сервісу, є потреба охороняти і менеджерувати відповідним чином на екологічно репрезентативних та пов'язаних між собою охоронюваних територіях, інтегрованих з ландшафтами, що їх оточують. Незважаючи на певний поступ, Ціль Аїті 11 ще не досягнута. Глобальна мережа заповідних територій ще не є репрезентативною, адже захист сотень із 1055 наземних і морських екорегіонів дуже обмежений або взагалі відсутній. Додаткові зусилля покращання екологічної репрезентативності глобальної мережі заповідних територій насамперед мають бути пов'язані із загальновідомими мережами територій – Alliance for Zero Extinction sites (AZEs) та Important Bird Areas (IBAs), які є частиною ключових територій для збереження біорізноманіття (Key Biodiversity Area). Необхідно, щоб під час розширення глобальної мережі охоронюваних територій до неї були включені всі визначені мережі AZEs (459) та IBAs (12 000) замість часткового їх покриття на цей час. Тоді буде досягнуто заповідання запланованих 17 % суходолу. Морські території, ключові для збереження біорізноманіття (Marine Key Biodiversity Areas), та екологічно й біологічно важливі території (Ecologically

and Biologically Significant Areas – EBSAs) є подібними пріоритетними територіями для морського середовища.

Мережа природоохоронних територій на міжнародному рівні розвивається за допомогою різних механізмів – міжнародних угод і програм, а також міжнародними організаціями різного рівня, які продовжують відігравати важливу роль у цьому процесі й у XXI ст., формують концептуальне підґрунтя розвитку заповідної справи та втілюють її в життя. Серед глобальних міжнародних угод передусім слід виділити Конвенцію з біологічного різноманіття, яка має спеціальну програму щодо заповідних територій. В цьому напрямі також працюють Рамсарська конвенція, Боннська конвенція з дочірніми угодами – AEWA, ACCOBAMS та EUROBATS, Конвенція ЮНЕСКО зі збереження світової культурної та природної спадщини, Програма ЮНЕСКО «Людина та довкілля» та ін. Вони націлені на збереження певних компонентів біорізноманіття – водно-болотних угідь, птахів, дельфінів тощо, одним з головних шляхів їх збереження з створення територій з відповідним режимом охорони.

У напрямі розвитку мережі заповідних об'єктів працює багато різних міжнародних організацій всесвітнього рівня – IUCN, Birdlife, WWF, або об'єднань організацій різного рівня, таких як Alliance for Zero Extinction (охоплює на сьогодні 88 організацій, які фактично і заклали підвалини сучасного процесу створення мережі природних охоронюваних територій). Зокрема, дуже важливою є роль IUCN, організації, яка протягом декількох десятиріч є рушійною силою цього напрямку діяльності, зокрема формування теоретичних основ заповідної справи та стимулювання створення й розвитку відповідних міжнародних угод, і працює у тісному співробітництві з Конвенцією з біологічного різноманіття.

Законом України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» вказано на запровадження системи

природоохоронних заходів збереження біо- та ландшафтного різноманіття і розширення площі ПЗФ до 10 % у 2015 р. й до 15 % загальної території країни у 2020 р. Відповідно вкрай необхідним є напрацювання наукових підходів та ландшафтно-біотичних критеріїв визначення територій, за рахунок яких доцільно забезпечити виконання передбачених законом показників заповідності.

Збереження територій і об'єктів природно-заповідного фонду здійснюється шляхом: встановлення заповідного режиму; організації моніторингу за станом заповідних природних комплексів і об'єктів, проведення комплексних досліджень з метою розробки наукових основ їх збереження й ефективного використання; дотримання вимог щодо охорони територій і об'єктів природно-заповідного фонду під час здійснення господарської, управлінської й іншої діяльності, розробки проектно-планувальної документації, землевпорядкування, лісовпорядкування, проведення оцінки впливу на довкілля; здійснення державного та громадського контролю за дотриманням режиму охорони і використання; встановлення підвищеної відповідальності за порушення режиму охорони і використання, а також за знищення та пошкодження заповідних природних комплексів і об'єктів; проведення широкого міжнародного співробітництва й інших заходів з метою збереження територій і об'єктів природно-заповідного фонду. Заповідні території можуть використовуватися у природоохоронних, науково-дослідних, оздоровчих та інших рекреаційних цілях, з освітньо-виховною метою, а також для потреб моніторингу навколишнього природного середовища. Заготівля деревини, лікарських та інших цінних рослин, їх плодів, сіна, випасання худоби, мисливство, рибальство й інші види використання можуть здійснюватися лише за умови, що така діяльність не суперечить цільовому призначенню територій і об'єктів природно-заповідного фонду, встановленим вимогам щодо охорони, відтворення й використання їх природних комплексів та окремих об'єктів.

До природно-заповідного фонду України належать:

- ✓ природні території та об'єкти – природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища;
- ✓ штучно створені об'єкти – ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва залежно від їх екологічної, наукової й історико-культурної цінності бувають загальнодержавного або місцевого значення. Виокремлено 11 категорій природно-заповідного фонду України. Приналежність територій та об'єктів до тієї чи іншої категорії визначає їх режим, характер можливої діяльності в їхніх

межах, порядок охорони, використання та відтворення природних комплексів. Усі ці параметри визначені в Законі України «Про природно-заповідний фонд України».[1]

Природні заповідники – це природоохоронні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення, покликані зберігати у природному стані типові або виняткові для даної ландшафтної зони природні комплекси з усією сукупністю їх компонентів, вивчати природні процеси і явища, що відбуваються в них, розробляти наукові засади охорони навколишнього середовища, ефективного використання природних ресурсів та екологічної безпеки. Ділянки землі та водного простору з усіма природними ресурсами, що належать до заповідників, повністю вилучаються з господарського користування. В природних заповідниках здійснюють збереження природних комплексів і об'єктів на їх територіях, займаються науковими дослідженнями і моніторять

стан навколишнього природного середовища тощо. В Чернівецькій області природних заповідників немає.

Біосферні заповідники – це природоохоронні, науково-дослідні установи міжнародного значення, що створюються з метою збереження у природному стані найтипівіших природних комплексів біосфери, здійснення фонового екологічного моніторингу, вивчення навколишнього природного середовища, його змін під дією антропогенних факторів. В них установлюється диференційований режим охорони, відтворення та використання природних комплексів згідно з функціональним зонуванням. Біосферні заповідники створюються на базі об'єктів інших категорій. Такі резервати створюються і функціонують під егідою ЮНЕСКО. Вони утворюють глобальну мережу, здійснюють обмін науковою інформацією. В Чернівецькій області таких немає.

Національні природні парки є природоохоронними, рекреаційними, культурно-освітніми, науково-дослідними установами загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження, відтворення й ефективного використання природних комплексів і об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову та естетичну цінність. Вони створені для збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів, створення умов для організованого туризму, відпочинку й інших видів рекреаційної діяльності у природних умовах, проведення наукових досліджень природних комплексів та їх змін, проведення екологічної освітньої роботи. В національних парках виділяють: заповідну зону, яка призначена для охорони та відновлення найцінніших природних комплексів. Тут заборонена будь-яка господарська діяльність; зону регульованої рекреації – в її межах проводиться короткостроковий відпочинок та оздоровлення населення, огляд особливо мальовничих природних комплексів. У межах цієї зони дозволяється облаштування туристичних маршрутів та екологічних стежок; зону стаціонарної рекреації, яка призначена для

розміщення готелів, мотелів, кемпінгів й інших об'єктів обслуговування відвідувачів національного парку; господарську зону – в її межах проводиться господарська діяльність, спрямована на виконання покладених на національний парк завдань. Тут розташовані населені пункти, а також землі інших землевласників і землекористувачів, включені до складу національного парку без вилучення в них. Три з 49 національних парків розташовані в Чернівецькій області – «Вижницький», «Черемоський» і «Хотинський».

Регіональні ландшафтні парки є природоохоронними рекреаційними установами місцевого чи регіонального значення, що створюються з метою збереження у природному стані типових або унікальних природних комплексів і об'єктів, а також забезпечення умов для організованого відпочинку населення. Створюються для збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів, створення умов для ефективного туризму, відпочинку й інших видів рекреаційної діяльності, сприяння екологічній освітньо-виховній роботі, тут може проводитися зонування з урахуванням вимог, встановлених для територій національних природних парків. Такі об'єкти є природоохоронними рекреаційними установами місцевого або регіонального значення. В Чернівецькій області два таких парки («Чернівецький» і «Черемошський»).

Заказники – це природні території (акваторії), які створюються з метою збереження та відтворення природних комплексів чи окремих їх компонентів. На території заказника обмежується або забороняється діяльність, яка суперечить цілям та завданням, передбаченим положенням про заказник. Господарська діяльність тут обмежена. Забороненими є лише ті види діяльності, які шкодять основному об'єкту охорони. Вони бувають ландшафтні, лісові, ботанічні, загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, загальногеологічні, палеонтологічні та карстово-спелеологічні. Заказники можуть бути загальнодержавного чи місцевого значення. В

Чернівецькій області створені фактично всі типи заказників, крім гідрологічних, загальногеологічних і палеонтологічних.

Пам'ятки природи - природоохоронна територія, на якій розташований окремий унікальний природний об'єкт, що охороняється державою і є цінним за своїм науковим, навчально-просвітницьким, історико-меморіальним або культурно-естетичним значенням. Це можуть бути унікальні геологічні відслонення, печери, водоспади, озера, одне рідкісне дерево або території значних розмірів – ліси, гірські хребти, ділянки узбережжя і долин. Основна вимога - високий ступень унікальності. Охоронний режим пам'яток природи є одним із найсуворіших після природних заповідників і заповідних урочищ. Пам'ятки природи бувають комплексні, пралісові, ботанічні, зоологічні, гідрологічні та геологічні, та загальнодержавного або місцевого значення. У межах Чернівецької області функціонують майже всі типи пам'яток природи, крім пралісових і зоологічних. Це найчисельніша група об'єктів природно-заповідного фонду в області.

Заповідні урочища – це лісові, степові, болотні й інші відокремлені цілісні ландшафти, які мають важливе наукове, природоохоронне та естетичне значення і повинні зберігатися у природному стані. Тут забороняється будь-яка діяльність, що порушує природні процеси, які відбуваються у природних комплексах, включених до їх складу, відповідно до вимог, встановлених для природних заповідників. Основною вимогою є наявність «відокремлених цілісних ландшафтів», тобто необхідними є територіальна цілісність і природність меж території. Для того, щоб заповідні урочища повноцінно виконували свої функції, вони повинні розташовуватись у важкодоступних віддалених місцях з мінімальним рівнем антропогенного впливу. Більшість об'єктів цієї категорії на території Чернівецької області не відповідають зазначеним вимогам.

Ботанічні сади - науково-дослідницькі та культурно-просвітницькі заклади загальнодержавного чи місцевого значення, в яких проводиться накопичення колекцій флори з метою її вивчення, збереження, культивування й акліматизації; пошук і добір рослин, перспективних для створення зелених насаджень, і здійснення інших видів господарської діяльності; робота щодо збереження генофонду рослинного світу. Тут створюються ділянки рідкісних, декоративних і господарсько-цінних рослин, а також місцевої природної рослинності, забороняється будь-яка діяльність, що не пов'язана з виконанням покладених на них завдань і загрожує збереженню колекційних фондів. В Чернівецькій області один ботанічний сад.

Дендрологічні парки - штучно створені природоохоронні установи (загально-державного чи місцевого значення) з метою збереження і вивчення у спеціальних умовах різноманітних видів дерев і чагарників та їх композицій для найбільш ефективного наукового, культурного, рекреаційного й іншого використання. Розміщення рослин здійснюється за систематичною, географічною, екологічною, декоративною або іншими ознаками.

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва – це найбільш визначні та цінні зразки паркового будівництва з метою охорони їх і використання в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних та оздоровчих цілях. В Чернівецькій області одна з найбільших в Україні кількість об'єктів цієї категорії, тут створено 40 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Загалом в Чернівецькій області є понад 330 заповідних територій загальною площею понад 103 тис. га. Є 25 об'єктів загальнодержавного значення: три національні природні парки – «Вижницький», «Черемоський» і «Хотинський», 10 заказників, 9 пам'яток природи, ботанічний сад та 2 дендрологічні парки. Інші 306 мають місцеве значення (2 регіональні ландшафтні парки, 47 заказників, 175 пам'яток природи, 38 заповідних урочищ, 4 дендрологічні парки і 40 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва). Частка

загальної природно-заповідної площі становить 12,8 % від усієї території Чернівецької області. Це значно більше, ніж в Україні (показник 6,6 %), але помітно менше, ніж у Європі (переважно 15–20 % і вище).

Об'єкти природно-заповідного фонду як об'єкт географічного дослідження, варто розглядати. перш за все, з врахуванням геопросторових особливостей. По-перше, залежно від статусу об'єкту ПЗФ, це можуть бути величезні території або ж невеликі локально розташовані. По-друге, в будь-якому варіанті, всі їм властива комплексність а відповідно і цілісність. По-третє, всі вони мають тривалу історію розвитку. Власне, це обґрунтовує необхідність використання у географічному дослідженні принципів, категорій і законів діалектики. Мова йде про *принцип руху, зміни і розвитку* що трансформується в *історичний метод дослідження*. Застосування цього методу зумовлює розгляд кожного об'єкту ПЗФ як географічної (територіальної) системи, що у своєму розвитку проходить низку стадій. Особливу роль у географічних дослідженнях відіграють *принципи взаємозумовленості, взаємозв'язку, причинності* це спрямовує до аналізу ПЗФ у контексті «речі-властивості-відносини». Відповідно в географічному дослідженні центральними є просторові відносини (геопросторові зв'язки). Зв'язок явищ і речей у часі в основі *генетичного підходу*, що дає змогу розкрити походження об'єктів ПЗФ. Надзвичайно важливим є принцип *причинності*. Згідно з цим принципом одні явища зумовлюють появу, розвиток чи функціонування інших.

1.2. Правові засади створення мережі заповідних територій в Україні

Одним із ключових чинників впливу на національне законодавство щодо механізмів збереження біотичного та ландшафтного різноманіття стала Конвенція з біологічного різноманіття, яку Україна ратифікувала 29 листопада 1994 р. (набула чинності 8 травня 1995 р.). У 2002 р. Україна також приєдналась

до Картахенського протоколу про біобезпеку (набув чинності для України 11 вересня 2003 р.). Підписані також, але не ратифіковані Нагойський протокол про доступ до генетичних ресурсів і Нагойсько-Куала-Лумпурський протокол (2012). Таким чином, Україна отримала не лише основні орієнтири, а й низку зобов'язань щодо звітності, уповноважених і, головне, формування та реалізації політики зі збереження біорізноманіття [20].

Для використання зобов'язань було розроблено та затверджено низку законів України, розпоряджень та постанов Кабінету Міністрів України (КМУ), зокрема:

- Закон України «Про рослинний світ» від 1999.04.09, № 591-XIV;
- Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів» від 2001.03.22, № 2333-III;
- Закон України «Про тваринний світ» від 2001.12.13, № 2894-III;
- Закон України «Про Червону книгу України» від 2002.02.07, № 3055-III;
- Концепцію Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005–2025 роки (Розпорядження Кабінету Міністрів України № 675-р від 22.09.2004 р.);
- Закон України «Про екологічну мережу України» від 24.06.2004 № 1864-IV;
- Закон України «Про державну систему біобезпеки при створенні, ви- пробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих орга- нізмів»[3] від 2007.05.31, № 1103-V;
- Державну цільову програму «Ліси України» на 2010–2015 роки (Поста- нова Кабінету Міністрів України № 977 від 16.09.2009 р.);

- Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки» [4] від 21.09.2000 р. № 1989-III;

- Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо розвитку природно-заповідної справи в Україні» [3] № 611/2009 від 14.08.2009 р. низку інших указів Президента щодо розвитку природно-заповідного фонду.

Відповідно до Закону «Про екологічну мережу України», екологічна мережа це: «Єдина територіальна система, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біологічного різноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів ПЗФ, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і, відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України, підлягають особливій охороні» [2], що цілком збігається із розумінням цієї мережі в Європі та світі.

У Законі «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки» визначено та схарактеризовано окремі складові екомережі, основні елементи екомережі загальнодержавного значення, площа якої наприкінці 2015 р. мала становити 41,68 %, об'єкти ПЗФ, які планувалося створити або розширити. Крім того, представлено важливі для організації природоохоронної діяльності поняття та терміни – біорізноманіття, природний регіон, природний коридор, список яких, утім, міг би бути ширшим.

Концепцію Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005–2025 рр. було розроблено та прийнято на виконання. Конвенція про біологічне різноманіття та Європейська стратегія збереження біологічного різноманіття та ландшафтів. Цілі програми були визначені наступним чином: Подолання тенденції до деградації живих компонентів довкілля, озеленення

територій суспільної діяльності, які можуть мати негативний вплив на біорізноманіття та навколишнє природне середовище, та максимальне відновлення первісного стану природних комплексів. Однак ця програма не була затверджена, оскільки була інтегрована в Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки [20].

Одними із найважливіших для реалізації положень Конвенції з біологічного різноманіття стали Закон України: «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [38] та Національний план дій з охорони навколишнього середовища на 2011–2015 рр. (НПД) (Розпорядження КМУ від 25 травня 2011 р. № 577-р), розроблений для виконання закону.

Практична реалізація прийнятих документів залишається недостатньо активною. Створення й функціонування територій ПЗФ наражаються на низку ризиків і бар'єрів, таких як землевідвід, відносини з місцевою владою та населенням. Положення Конвенції з біологічного різноманіття слабо інтегровані навіть у суміжних підгалузях із збереженням біотичного та ландшафтного різноманіття і майже не інтегровані в соціальну та економічну політику. Слабким є зв'язок і з територіальним плануванням, що мав би бути одним з пріоритетних.

Серед основних прогалин національного законодавства, екологічної політики, можна виділити такі:

- Незважаючи на значні напрацювання питання збереження ландшафтного та біотичного різноманіття ще недостатньо інтегровано в екологічну політику та політику інших галузей.
- Не ухвалено Закон «Про ландшафти», хоча він мав бути затверджений в рамках виконання Україною зобов'язань за іншою ратифікованою конвенцією (Закон України «Про ратифікацію Європейської ландшафтно-ї конвенції» від 2005.09.07 № 2831-IV).

- Відсутність затвердженої як самостійний документ Національної програми збереження біологічного різноманіття, проєкт якої був об'єднаний з проєктом Програми формування національної екологічної мережі.

- Часткове виконання заходів, запланованих у Загальнодержавній програмі розвитку екомережі. На сьогодні не затверджені більшість схем регіональних і місцевих екомереж, не розроблена зведена схема загальнодержавної екологічної мережі. Окремі об'єкти ПЗФ, що мали бути створені до 2015 р., залишились на папері [20].

Серед конкретних зауважень науковці Інституту географії НАН України [20] наголошують на таких:

- Відсутність затверджених методичних рекомендацій для розробки еко-логічної мережі щодо змісту, критеріїв, єдиної картографічної основи тощо.

- У Законі «Про Червону книгу України» недостатньо опрацьоване питання організації ведення цієї книги.

- Не розроблена методика оцінювання екосистемних послуг.

- Відсутній «Червоний список біотопів України».

- Ведення кадастрів рослинного і тваринного світу має суттєві прогалини щодо невизначеності термінів, відбору об'єктів, відкритості даних, обов'язковості включення окремих даних до інших кадастрів.

- Наявність значних невідповідностей у Земельному кодексі щодо екосистемного підходу, біорізноманіття, екологічної мережі. У Кодексі є положення щодо раціонального використання земель, але не враховує низку понять, необхідних за вимогами Конвенції з біологічного різноманіття.

- Відсутність у земельному законодавстві ландшафтного підходу й посилань на положення Закону «Про охорону та використання біотопів (екосистем) та ландшафтів», складності в регулюванні земельних відносин.

- Водний кодекс України на сьогодні має потребу суттєвого осучаснення та внесення поправок, зокрема:

немає поняття екосистеми, екомережі, біологічного різноманіття, сталого природокористування, а також поняття і механізм інтегрованого управління водними ресурсами для адаптації положень Водної рамкової директиви.

- питання цінності біорізноманіття, зміни клімату та наслідків таких змін не інтегровані у законодавство, що стосується збереження, охорони атмосферного повітря і політики щодо змін клімату.

- у Кодексі про надра, у Гірничому законі не згадано про можливі впливи користування надрами на втрати біорізноманіття і деградацію екосистем, відсутні поняття сталого користування надрами та відповідальних за рекультивацію деградованих внаслідок користування надрами земель, відновлення екосистем.

- Положення про державну систему моніторингу довкілля не передбачає визначеної чіткої процедури для біорізноманіття, потребує оновлення та доопрацювання, насамперед щодо інвазивних видів, отже, не відповідає вимогам згаданої вище Конвенції.

- Відсутнє Положення про моніторинг біорізноманіття.

- Відсутні ефективні програми для інформування громадськості та підвищення суспільної свідомості у сфері біорізноманіття. Водночас ситуація не є критичною, а потребує лише системних зусиль, спрямованих на заходи щодо збереження навколишнього середовища. Певні очікування пов'язані із реалізацією Стратегії державної екологічної політики України до 2030 р. Проблема виконання планів стосовно біорізноманіття досить поширена і в інших країнах світу.

Національні нормативно-правові акти, які складають сучасні законодавчі основи збереження та розвитку ПЗФ в Україні, за змістом поділяють на такі блоки.

1. Закони, що визначають загальні засади правової системи країни, порядок вирішення соціально-економічних та інших питань, які мають істотне

значення для забезпечення збереження і сталого використання біологічного та ландшафтного різноманіття. До цього блока відносять передусім Конституцію України, законодавчі акти з питань діяльності центральних й місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, бюджету, податків, діяльності підприємств і розвитку підприємництва, містобудування й територіального розвитку, адміністративної та кримінальної відповідальності, акти цивільного законодавства і деякі інші такого самого широкого змісту та значення.

2. Акти, що спеціально регулюють правовідносини щодо забезпечення стану довкілля, сприятливого для збереження біологічного та ландшафтного різноманіття. До актів цього блоку належать: Закони України "Про охорону навколишнього природного середовища", "Про охорону атмосферного повітря", "Про природно-заповідний фонд України", "Про тваринний світ", "Про рослинний світ" та "Про Червону книгу України", "Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки", "Про екологічну мережу України", "Положення про Зелену книгу України", "Про екологічну експертизу", "Про відходи", "Про геологічну службу", "Земельний, Водний та Лісовий кодекси", "Кодекс про надра" та інші.

3. Міжнародно-правові документи, стороною яких є Україна. Відповідно до Конституції України, якщо Верховна Рада України надає згоду на їх обов'язковість, вони стають частиною національного законодавства.

Крім вищезазначених законодавчих актів, законодавство України включає численні укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України та нормативно-правові акти спеціально уповноважених органів виконавчої влади, видані відповідно до їхніх повноважень та обов'язків. Президент України своїми указами створює природні та біосферні заповідники, національні природні парки та інші заповідні землі і території загальнодержавного значення, затверджує зміни їхніх меж, резервує землі для додаткової охорони.

Постановами Уряду затверджуються, серед іншого, такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства, та встановлюються інші важливі правові механізми.

Висновки до розділу 1

1. В Україні частка ПЗФ становить близько 6 % території. За період з 24.02. 2022 р. вже 20% природно-заповідного фонду України зазнало впливу війни. На жаль значна частина природоохоронних об'єктів зараз окупована і деокупована. Однак оцінити реальний рівень шкоди природно-заповідному фонду України складно, адже в багатьох місцях тривають активні бойові дії. Але навіть довоєнний показник частки природно-заповідного фонду значно поступався європейському.

2. Методологічною основою дослідження є науково-методичні підходи висвітлені в працях Л. Руденка, С. Лісовського, Є. Маруняк, О. Голубцова, В. Чехнія, А. Куземка, І. Мойсієнка, М. Гродзинського, О. Мудрака, С. Поповича, В. Андронова та науково-практичні підходи з регіональним контекстом І. Чорнея, В. Буджака, М. Білоконя, Ю. Масікевича, О. Солодкого, К. Кілінської, В.Коржика, І. Скільського та інших.

3. Природно-заповідний фонд України включає: природні території та об'єкти - природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища; штучно створені об'єкти - ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, пам'ятки природи, парки - пам'ятки садово-паркового мистецтва.

4. Фонд природно-заповідного фонду України має 11 категорій. Віднесення територій та об'єктів до певних категорій визначає їх режим, характер можливої діяльності в них та порядок охорони, використання і відтворення природних комплексів.

5. Загалом у Чернівецькій області налічується 331 природоохоронна територія загальною площею 103 598,3 га. Загальнодержавного значення мають 25 об'єктів: 3 національні природні парки, 10 заказників, 9 пам'яток природи, 1 ботанічний сад та 2 дендрологічні парки. Решта 306 - місцевого значення (2 регіональні ландшафтні парки, 47 заказників, 175 пам'яток природи, 38 заповідних урочищ, 4 дендрологічні парки та 40 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва).

6. Об'єкти природно-заповідного фонду як об'єкт географічного дослідження, варто розглядати. перш за все, з врахуванням геопросторових особливостей. По-перше, залежно від статусу об'єкту ПЗФ, це можуть бути величезні території або ж невеликі локально розташовані. По-друге, в будь-якому варіанті, всім їм властива комплексність а відповідно і цілісність. По-третє, всі вони мають тривалу історію розвитку.

7. Практична реалізація прийнятих нормативно-правових документів щодо розвитку природно-заповідної мережі залишається недостатньо активною. Створення й функціонування територій ПЗФ наражаються на низку ризиків і бар'єрів, таких як землевідвід, відносини з місцевою владою та населенням.

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДОЛОГІЯ ОЦІНЮВАННЯ ПОТЕНЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ ДЛЯ ЗАПОВІДАННЯ

2.1 Ціль розвитку мережі заповідних територій

Згідно із Законом України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [3], прийнятого у 2019 р., частка площі ПЗФ на 2020 р. мала бути збільшена до 15 %. Для порівняння всі країни ЄС уже мають частку заповідності понад 15 %, деякі – понад 30 % (наприклад, Польща, Словаччина, Німеччина) і навіть понад 50 % (Словенія). При цьому вони мають вищий рівень економічного розвитку та більшу густоту населення, ніж в Україні (густина населення менша лише у Болгарії, країнах Балтії та Скандинавії). Тому досягнення показника 15 % заповідності для України, з огляду на світовий досвід, є достатньо обґрунтованим і досяжним завданням. Більше того, його слід приймати як проміжний етап на шляху вдосконалення та розширення мережі ПЗФ. Цей етап треба завершити якнайшвидше, щоб перейти до наступного етапу, оскільки час грає не на користь збереження біорізноманіття та природного довкілля.

У різних природних регіонах процес заповідання проходить з різною швидкістю залежно від характеру господарського перетворення, сучасного стану ПЗФ, ініціативності осіб, які беруть участь у заповіданні. За площею поширення основним видом перетворення довкілля є сільське господарство, передусім – орне. В горах оранку проводити важче, ніж на рівнині. В лісових регіонах значна частка боліт та менша родючість. У лісових регіонах також можна ефективно займатись лісовим господарством з користю для довкілля тощо.

Якщо перед кожним регіоном України ставити завдання досягнення 15 % заповідності, то процес розширення ПЗФ України може значно уповільнитися. Різниці щодо необхідності у збільшенні ПЗФ у різних регіонах показано в

табл. 2.1. Наприклад, у Карпатському регіоні потрібно збільшити частку ПЗФ на 2, а у степовому – на 12,6 %. В абсолютних показниках ці значення ще контрастніші: у Карпатському регіоні необхідно заповідати 0,8 тис. км², а в степовому – 27 тис.км.кв., інакше кажучи, ПЗФ у степовій зоні треба збільшити більш як у 33 рази порівняно з ПЗФ у Карпатах.

Таблиця 2.1. Розподіл фактичної та запланованої часток природно-заповідного фонду України у фізико-географічних регіонах

Регіон	Площа регіону в межах України, тис. км ²	Частка ПЗФ у регіоні, %			Площа ПЗФ у регіоні, тис. км ²		
		на 2017 р.	на 2030 р.	потреба у збільшенні	на 2017 р.	на 2030 р.	потреба у збільшенні
Зона мішаних лісів	84	11,0	15	6,6	9,2	12,6	3,4
Зона широко-листяних лісів	57	9,1	15	5,9	5,2	8,6	3,4
Лісостепова зона	157	2,8	15	12,2	4,4	23,6	19,2
Степова зона	214	2,6	15	12,6	5,5	32,1	26,9
Карпати	35	13	15	2	4,5	5,3	0,8
Кримські гори	7	11,3	15	3,7	0,8	1,1	0,3
Море	49	6,1	15	8,9	3	7,4	4,4

З метою більш рівномірного розподілу зусиль по розширенню НЦПС в Україні за регіонами, науковці Інституту географії НАН України запропонували регіональну диференціацію необхідної частки НЦПС, яка наведена в Таблиці 2.2. Досягнення такого рівня можна розглядати як диференційовану стратегічну мету розвитку ЦРП. Розподіл базується на оцінці природних та економічних умов регіонів і тенденцій у сфері охорони навколишнього природного

середовища. Загальна площа територій та об'єктів природно-заповідного фонду в регіонах становить 15% території України.

Таблиця 2.2 Стратегічна ціль розвитку природно-заповідного фонду України – розподіл запропонованої його частки у фізико-географічних регіонах [20]

Фізико-географічний регіон	Площа регіону в межах країни, тис. км²	Запропонована частка ПЗФ, %	Площа ПЗФ у регіоні, тис. км²
Зона мішаних лісів	84	20	16,8
Зона широколистих лісів	57	15	8,6
Лісостепова зона	157	12	18,9
Степова зона	214	10	21,4
Карпати	35	25	8,8
Кримські гори	7	20	1,4
Море	49	30	14,7
Україна	604	15	90,6

2.2 Географічні принципи і критерії створення перспективної мережі заповідної території

Заповідання територій – досить складний і дуже суб'єктивний процес. В Україні досі не існує чітких критеріїв заповідання, які можна було б закріпити та врахувати в методичних документах. Суб'єктивний характер територіальної охорони також відображається у просторовому розподілі існуючих заповідних територій та об'єктів у межах певних природних зон. Процес заповідання ускладнюється значними ландшафтними змінами на території, особливо в результаті сільськогосподарської діяльності. У цьому контексті слід звернути

увагу на дуже високий рівень розораності природних територій, який становить близько 70% у степових районах.

Водночас в гірській місцевості відчутною є обмеженість просторовим ресурсом і надмірна концентрація різноманітних видів природокористування на невеликих територіях. Саме за таких складних умов антропогенної перевіреності доводиться розробляти перспективну мережу територій та об'єктів ПЗФ з урахуванням її місця у проєктованій екомережі України на основі певних принципів.

Принцип зонально-географічний. Мережа заповідних територій має відображати широтно-меридіональні, а в гірських регіонах висотно-зональні закономірності розподілу природних екосистем. Під охороною мають бути як типові зональні, так і цікаві у біогеографічному аспекті азональні екосистеми, а також екосистеми з участю ендемічних і погранично ареальних видів.

Принцип екологічний. Необхідно забезпечити охороною біоценози, які мають наукову цінність і сформовані в різних екологічних умовах, зокрема й екстремальних, а також біоценози, які виконують певну екологічну функцію – ґрунтозахисну, водорегулювальну тощо.

Принцип науково-пізнавальний. Під охорону на заповідних територіях підпадають природно-територіальні комплекси, на яких можна здійснювати натурні дослідження структурної організації екосистем різних біомів, та моніторинг природних процесів з метою дослідження функціонування екосистем і розробки наукових засад оптимізації їх функціонування. Заповідна мережа має включати також штучно створені ботанічні та зоологічні об'єкти (ботанічні сади, зоопарки відкритого типу, дендропарки тощо), які мають науково-дослідне або навчальне значення.

Принцип господарський. До складу ПЗФ потрібно включати об'єкти з практичним значенням для розвитку лісового, водного, сільського господарства тощо, наприклад: лісові масиви, які мають цінність у генетико-селекційному

відношенні; біотопи, важливі для існування мисливських тварин, природних запилювачів, лікарських тварин тощо.

Принцип соціальний. Мережа заповідних територій спеціального оздоровчого та рекреаційного призначення має забезпечувати збереження для населення рекреаційних ресурсів з урахуванням демографічних процесів і динамічних тенденцій урбанізації та індустріалізації в країні.

Системність Елементами заповідних об'єктів є реальні елементи (види, ценози, екосистеми), їх функції, властивості (міграції, фенологічний, онтогенетичний розвиток, видоутворення тощо) та абстрактні характеристики. Цей найголовніший принцип забезпечує ієрархічність структури заповідних об'єктів, їх місце в системі екомережі, а також розподіл і відношення між складовими. Разом з тим цей принцип відображає характер зв'язків між елементами систем різного рівня та процеси взаємовідношень (як у межах конкретних заповідних об'єктів, так і екомережі). Крім того, невід'ємним атрибутом системного підходу є уявлення про зміну емерджентних властивостей між елементами та системою, що виявляється і в організації заповідних об'єктів та екологічних коридорів від місцевого (регіонального) до міжнародного рівня. Системність є інструментом упорядкування природоохоронної діяльності. З цього принципу випливає низка важливих характеристик заповідних об'єктів: цілісність, структурованість, відкритість, динамічність, взаємозалежність тощо.

Різноманітність. Цей принцип відображений у багатьох офіційних документах, а також у розробці наукових підходів, що ґрунтуються на кількісних показниках (виразах) елементів та їх характеристиках. У цьому контексті основне поняття виду розглядають як множину (тобто систему популяцій), що відображено й у трактуванні популяційно-видового рівня організації живого. Цей принцип забезпечує використання математичних підходів до природоохоронної діяльності, наприклад, методів оцінювання

різноманітності. Водночас трактування різноманітності виходить за межі видової та охоплює як нижчий генетичний рівень характеристик, що визнають внутрішньовидову та видову специфіку, так і вищі ценотичний та екосистемний (екотопологічний) рівні. Такі підходи застосовано не лише до підготовки різних форматів «Червоних книг» (Червона книга України, Зелена книга України, Червоний список біотопів), а й до сучасних міжнародних категорій цих списків, які відображають не лише якісні, а й кількісні характеристики.

Репрезентативність. Цей принцип відображений в організації заповідних об'єктів у останні десятиліття, оскільки раніше така організація базувалася лише на збереженні окремих рідкісних видів рослин чи тварин або окремих територій, а нині йдеться про забезпечення охороною всіх видів, занесених до «Червоної книги України», ценозів, занесених до «Зеленої книги України», та рідкісних біотопів. Однак цими характеристиками не обмежується аналіз репрезентативності. Його забезпечення передбачає охорону не лише раритетної, а й типової біоти.

Розмірність. Цей важливий принцип ще недооцінюють при формуванні заповідних об'єктів. Насамперед мова йде про таку територіальну цілісність територій, яка забезпечувала б єдність і дієву охорону біосистем, тобто не допускала б штучної фрагментованості заповідних об'єктів. Це не означає можливості організації кластерного типу заповідних об'єктів, якщо такі кластери виконують функції доповнення, репрезентативності тих біосистем, які були відсутні у певному об'єкті. З проблемами цілісності пов'язані питання меж об'єктів (наприклад, застосування басейнового принципу, проведення меж по природній межі перенесення речовин чи енергії) тощо. Іншою ознакою оцінювання територіальної розмірності можуть бути розміри територій, що підтримують стан популяцій певних видів (наприклад, великих хижих тварин),

формування повних трофічних ланцюгів, завершення пірамід розподілу енергії чи ресурсів.

Екологічність. «Цей принцип визначає зміну акцентів від охорони територій до охорони екосистем. Різниця полягає в тому, що при територіальному підході заповідний об'єкт розглядали як однорідну ділянку з однаковим режимом охорони, а зонування у окремих категоріях проводили залежно від виду господарської діяльності. Суть екосистемного підходу полягає у необхідності використання відмінностей у функціонуванні різних типів екосистем, ступеня їх стійкості до впливу зовнішніх факторів, ризиків втрати, відновлення тощо, а відтак зонування і розробка режимів охорони мають враховувати ці особливості» [17]. Цей принцип відображає необхідність оцінювання умов існування видів, ценозів, екосистем, їх залежність від зовнішніх факторів. На сьогодні недостатньо внесення того чи іншого біотичного об'єкта до «Червоного списку», потрібне забезпечення дієвих заходів охорони.

Цей принцип відображений у багатьох офіційних документах, а також у розвитку наукових підходів, що ґрунтуються на кількісних показниках (висловах) елементів та їхніх характеристик. У цьому контексті базове поняття виду трактується як ціле (тобто система популяцій), що відображається в інтерпретації рівня організації живих організмів між популяціями та видами. Цей принцип дозволяє використовувати математичні підходи до охорони природи, наприклад, методи оцінки різноманіття. При цьому інтерпретація різноманіття виходить за межі видового рівня і охоплює як нижчий генетичний рівень ознак, що визначають внутрішньовидову та видову специфіку, так і вищі ценотичний та екосистемний (екотопологічний) рівні. Ці підходи застосовуються не лише при підготовці різних форматів Червоної книги (Червоної книги України, Зеленої книги України, Червоного списку видів, що

перебувають під загрозою зникнення), а й до сучасних міжнародних категорій цих списків, що відображають не лише якісні, а й кількісні характеристики.

Репрезентативність. Цей принцип знайшов своє відображення в організації природоохоронних територій протягом останніх кількох десятиліть, оскільки якщо раніше ця організація базувалася лише на охороні окремих рідкісних видів рослин чи тварин або певних територій, то зараз мова йде про забезпечення охорони всіх видів, занесених до Червоної книги України, угруповань та рідкісних біотопів, занесених до Зеленої книги України. Однак аналіз репрезентативності не обмежується цими ознаками. Його забезпечення передбачає збереження не лише рідкісних, але й типових біотопів.

Вимірність. Цей важливий принцип досі не береться до уваги при створенні природоохоронних територій. По-перше, він передбачає територіальну цілісність територій, що гарантуватиме єдність та ефективну охорону біосистем, тобто запобігає штучній фрагментації природоохоронних територій. Це не означає, що можливе певне групування природоохоронних територій, якщо ці групи слугують доповненням, представляючи біосистеми, які не присутні в даній місцевості. Питання цілісності стосуються меж природоохоронних територій (наприклад, застосування принципу водозбору, визначення меж уздовж природної межі перенесення речовини або енергії) і т.д. Іншими показниками територіальності можуть бути розміри територій, що підтримують стан популяцій певних видів (наприклад, великих хижаків), формування повних трофічних ланцюгів і завершення пірамід розподілу енергії або ресурсів.

Екологічна стійкість. Цей принцип описує зміщення акцентів із захисту територій на збереження екосистем. Різниця полягає в тому, що при територіальному підході природоохоронна територія розглядається як однорідна територія з однаковим режимом охорони, а зонування здійснюється за певними категоріями залежно від виду господарської діяльності. Суть

екосистемного підходу полягає в необхідності врахування відмінностей у функціонуванні різних типів екосистем, ступеня стійкості до зовнішніх факторів, ризиків втрати, відновлення тощо, а тому розробка зонування та режимів охорони повинна враховувати ці особливості [17]. Цей принцип відображає необхідність оцінки умов існування видів, ценозів, екосистем та їх залежності від зовнішніх факторів. У наш час недостатньо занести біотичний об'єкт до Червоної книги, необхідно впроваджувати ефективні заходи з його збереження.

Функціональність. Цей принцип відображає динамічні аспекти організації заповідних об'єктів. Мова йде про забезпечення стійкості, самопідтримування, самовідновлення, репатріації окремих компонентів (елементів), що часто протирічить таким самим характеристикам екосистем, але вищого рівня організації або елементів іншого типу. Зокрема, йдеться про певні режими заповідання, коли необхідно приймати непрості рішення щодо їх запровадження. В цьому відношенні велике значення має моніторинг відповідних об'єктів, що відображає їх поведінку і різні часові зміни, встановлення причин та внутрішніх механізмів таких змін.

Еталонність. Завдяки відповідним режимам у заповідних об'єктах формуються такі природні екосистеми, їх властивості, ознаки, які можуть слугувати еталонами щодо об'єктів, трансформованих господарською діяльністю. Останнє важливе в питаннях забезпечення порівнянь, створення моделей та прогнозування майбутніх можливих змін та ін. Еталонне значення заповідних об'єктів важливе для забезпечення сталого розвитку регіонів як гармонізації відношень суспільства до природи.

Цінність (значущість). Даний принцип зазвичай розглядають як економічну категорію, однак значення цього поняття досить багатогранне. На початкових етапах (початок ХХ ст.) заповідні об'єкти оцінювали за науковою цінністю (рідкісні види, угруповання чи екосистеми), але з часом при їх

створенні більшій увазі приділялось екологічній, рекреаційній, соціально-культурній, історичній, економічній складовим, до яких були адаптовані юридичні норми, закони, що регулюють взаємини природи і суспільства [20].

2.3 Оцінювання рівня заповідності територій

Система природно-заповідних територій має відображати все різноманіття природи України. Підходи до визначення репрезентативності природно-заповідних об'єктів можна аналізувати у таких основних аспектах:

1) оцінювання репрезентативності на підставі критеріїв наявності (повно- чи охоплення) цінних у ботанічному, зоологічному, ландшафтному аспектах об'єктів (видів, ценозів, біотопів, геотопів);

2) визначення репрезентативності в регіонально-територіальному аспекті (повнота репрезентативності заповідних об'єктів стосовно одиниць еколого- геоботанічного, фізико-географічного, ландшафтного районування);

3) оцінювання просторово-динамічних критеріїв (міграційні шляхи видів, сукцесійні процеси ценозів, ємність екосистем, характер їх функціонування, самопідтримка, розмірність заповідних об'єктів).

Процес створення заповідних об'єктів починається з виділення дослідниками відповідних ділянок, які мають відповідати певним критеріям. Площі таких ділянок повинні забезпечувати збереження цінного видового, ценотичного чи біотопічного різноманіття. Якщо за ступенем антропогенної трансформації ландшафтів це не можна зробити, виділяють декілька окремих ділянок, бажано, щоб вони були суміжними. Розмір природно-заповідної території залежить від біології, чисельності, характеру розподілу виду або групи видів, ценозів чи біотопів, які планується заповідати, а також ступеня різноманітності біотопів, що забезпечують цілісність функціонування певного заповідного об'єкта. Виділяють природні території під заповідання на підставі наукових обґрунтувань. Уже на стадії виділення природної території під

заповідання закладаються методичні засади визначення созологічної категорії майбутньої природно-заповідної території, які ґрунтуються на закономірностях територіального розміщення фітоценозів, різних популяцій видів, рідкісних і тих, що зникають, ступеня їх життєздатності та величини життєвого простору, розмірності ареалів таксонів, ступеня цілісності та непорушеності природних ландшафтів чи їх компонентів, сили антропогенного тиску та крайових ефектів тощо. Залежно від площі та конфігурації проєктованої території, впливу зовнішніх факторів, необхідності запровадження різних регуляторних заходів визначають відповідні категорії заповідного об'єкта.

При виділенні природних територій під заповідники чи національні природні парки основою підготовки наукових обґрунтувань здебільшого є такі науково-методичні підходи: флористичний (вивчення поширення видів й методів аналізу флори тощо); фітоценотичний (інвентаризації, динаміки та поширення фітоценозів); біотопічний (структури біотопів, оцінювання їх унікальності, значущості, α -, β -різноманітності, характеру розподілу); картоаналітичний (на підставі аналізу флористичних, геоботанічних, ландшафтних, ґрунтових та інших карт); ландшафтний (на підставі визначення ступеня антропогенного навантаження чи натуральності ландшафтів, їх структури); землевпорядкувальний та ін.

У процесі виділення природних територій для кожної категорії заповідного об'єкта є свої особливості. Найбільш складно створювати природні заповідники в умовах високого антропогенного впливу сучасності. Для встановлення мінімальних розмірів природних заповідників вчені рекомендують застосувати такі критерії: 1) емпіричний (використовуються досвід та інтуїція дослідників); 2) екологічний (за наявності в абсолютно збереженому стані рідкісних та унікальних природних комплексів з усією сукупністю їх компонентів); 3) біогеографічний (тривалість стабільної кількості видів – показник розмірності та ступеня ізоляції від антропогенного чинника);

4) генетичний (за умови підтримання «якісного» генетичного різноманіття, в якому природний відбір буде найбільш ефективним, мінімальна чисельність популяцій диких тварин має становити не менше 500 особин); 5) трофічний (забезпечення існування повної екологічної піраміди типовою регіональною екосистемою). При цьому слід враховувати те, що для заповідників запроваджується режим повного невтручання на всій території, тобто відсутність зонування, що мусить сприяти збереженню природних комплексів, тому створення таких категорій стає все важчим.

Для вибору природно-заповідних територій з метою їх створення науковці Інституту географії НАН України [20] пропонують застосовувати такі критерії:

1. Переважання на території відносно незміненого природного ландшафту, характерного або унікального для певних регіонів.

2. Відсутність на території великих промислових центрів, істотного забруднення природних комплексів тощо, тобто в її межах ступінь екологічної загрози не має бути значним.

3. Наявність на території осередків природних біотопів з рідкісними рослинним та представниками тваринного світу, на яких встановлений охоронний режим – заказників, заповідних урочищах, пам'яток природи.

4. Привабливість території для населення (її ландшафтний та історико-культурний імідж) з метою забезпечення потреб рекреації та екотуризму (можливість організації наукового, екологічного, мисливського, рибальського туризму, а також створення мережі екологічних стежок).

5. Наявність історичних і культурних цінностей, місць, пов'язаних з минулим нашого народу, центрів народних ремесел та інше.

Важливою є роль території як елемента екологічної мережі, мережі цінних водно-болотних угідь та ін.).

Майже подібні підходи, критерії використовують при створенні регіональних ландшафтних парків, які забезпечують відповідні функції на регіональному рівні.

В останні десятиліття в усьому світі створюють біосферні резервати, які розглядають як об'єкти не лише збереження різноманіття, а й із значно ширшими їх функціями (7 позицій). Головна мета створення таких об'єктів визначена Мадридським планом дій як територій сталого розвитку в ХХІ ст.

Існують «Критерії оцінювання територій з урахуванням міжнародних угод і пропозицій міжнародних організацій» [1].

Висновки до розділу 2

1. Заповідання територій – досить складний процес і здебільшого має суб'єктивний характер. В Україні досі немає чітко визначених критеріїв заповідання, які були б зведені і розглянуті в одному методичному документі.

2. Згідно із Законом України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [2], прийнятого у 2019 р., частка площі ПЗФ на 2020 р. мала бути збільшена до 15 %. У різних природних регіонах процес заповідання проходить з різною швидкістю залежно від характеру господарського перетворення, сучасного стану ПЗФ, ініціативності осіб, які беруть участь у заповіданні.

3. Основними принципами заповідання територій є: зонально-географічний, екологічний, науково-пізнавальний, господарський, соціальний, системність, різноманітність, репрезентативність, розмірність, функціональність, еталонність, цінність.

4. Підходи до визначення репрезентативності природно-заповідних об'єктів можна аналізувати у таких основних аспектах: оцінювання репрезентативності на підставі критеріїв наявності цінних у ботанічному, зоологічному, ландшафтному аспектах об'єктів; визначення репрезентативності

в регіонально-територіальному аспекті; оцінювання просторово-динамічних критеріїв.

5. Для вибору природно-заповідних територій з метою їх створення науковці Інституту географії НАН України [20] пропонують застосовувати 5 критеріїв. Також існують «Критерії оцінювання територій з урахуванням міжнародних угод і пропозицій міжнародних організацій» [1].

РОЗДІЛ 3.

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ У ВИЖНИЦЬКОМУ РАЙОНІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1 Сучасний стан розвитку заповідної справи

На території Вижницького району Чернівецької області розташовані такі об'єкти природно-заповідного фонду: національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, дендрологічні парки, парки пам'ятки садово-паркового мистецтва, геологічні пам'ятки природи, заповідні урочища.

На території району два національні природні парки «Вижницький» і «Черемошський».

Національний природний парк «Вижницький». Площа: 11238,0 га. Розташований у Вижницькому районі Чернівецької області. Підпорядковується ВПП Міністерству екології та природних ресурсів України. Утворений Указом Президента України № 810/95 від 30 серпня 1995 року; Указ Президента України № 818/2007 від 4 вересня 2007 року. Цей парк був заснований з метою збереження та охорони рідкісних рослинних і тваринних видів, а також забезпечення зони відпочинку для туристів та рекреаційних заходів. Територіальна структура НПП "Вижницький" формувалася у два етапи. Він був створений на площі 7928,4 га в межах м. Вижниця та на більшій частині

колишніх лісів Берегометського лісокомбінату. У 2007 році до національного парку було додано ще 3309,6 га. Таким чином, його нинішня площа становить 11 238,0 га, з яких 8 246,2 га перебувають у постійному користуванні, а 2991,8 га включені до заповідної зони без вилучення у землекористувачів - Державного підприємства "Ліси України" (2019,0 га та 952,7 га) та земель запасу Берегометської селищної громади (9,3 га та 10,8 га). Територія національного парку простягається на 26 кілометрів з північного заходу на південний схід, а її ширина коливається від 4 до 8 кілометрів. За фізико-географічним районуванням Вижницький національний природний парк розташований у південній частині Зовнішніх Карпат, у межиріччі Черемошу та Сірету, а також частково у гірській Передкарпатській області, Він охоплює ландшафти рівнинної частини буковинського сектору Скибових Карпат з досить м'яким кліматом і переважанням теплолюбних видів (бук лісовий (*Fagus sylvatica*) і ялиця срібляста (*Abies alba*)) та ділянки вторинних лук - полонин. Рослинність НПП "Вижницький" має лісовий характер, оскільки понад 90% його території вкрито лісами. Особливістю цих лісів є складна структура деревостанів, що складаються з бука лісового, ялини звичайної (*Picea abies*) та ялиці сріблястої, зі значною часткою останньої, а також клена гостролистого (*Acer pseudoplatanus*), граба звичайного (*Carpinus betulus*), черешні (*Cerasus avium*) та інших видів. Вижницький національний природний парк є частиною так званого "Буковинського острова" смерекових лісів, одного з найбільших смерекових лісів в Українських Карпатах. Загалом у національному парку переважають насадження з домінуванням ялиці сріблястої, друге місце за площею займають букові ліси. Листяні ліси в межах заповідної території, окрім букових, представлені окремими масивами, в яких домінують дуб звичайний (*Quercus robur*), дуб скельний (*Q. petraea*), вільха сіра (*Alnus incana*), вільха клейка (*A. glutinosa*), береза повисла (*Betula pendula*) та граб звичайний [15, 16, 23].

Національний природний парк Вижницький приваблює відвідувачів своєю природною красою, гірськими ландшафтами, чистими водоймами та багатим рослинним та тваринним світом. У парку можна зустріти такі рідкісні види, як бурозозуля, чорний гризун, карпатський тхір та інші. Туристи можуть насолодитися прогулянками по гірських маршрутах, сплавами по річках, екскурсіями, а також заняттям риболовлюю та полюванням на території парку (за відповідними правилами та дозволами). Рекреаційна інфраструктура дуже добре обладнана і постійно вдосконалюється та оновлюється..

Національний природний парк «Черемошський». Площа: 7117,5 га. Розташування: Путильський район. Підпорядкований: Міністерству екології та природних ресурсів України. Створено: Указ Президента України від 11 грудня 2009 року № 1043/2009. Національний природний парк "Черемоський" складається з майже суцільного гірського масиву площею 6856,1 га, розташованого у витоках річки Білий Черемош (найвіддаленіший і важкодоступний регіон Буковини та Українських Карпат) та п'яти окремих ділянок (від 18,0 га до 107,0 га), що перебувають у віданні державного підприємства "Ліси України". Національному парку було надано в постійне користування 5 556 га землі, а 1 561,5 га було включено до його території без вилучення у землекористувачів. До створення НПП "Черемоський" було створено низку природоохоронних територій різних категорій, таких як заказники загальнодержавного значення "Чорний Діл" та "Молочнобротський карстовий", пам'ятки природи "Жупани", "Білий Потік", "Джерело Сарата-1", "Джерело Сарата-2" та "Джерело Сарата-3". За функціональним зонуванням землі національного парку розподілені наступним чином: заповідна зона займає 2515,6 га (35,3%), зона регульованої рекреації - 2819,0 га (39,6%), зона стаціонарної рекреації - 62,8 га (0,9%) та господарська зона - 1720,1 га (24,2%). До складу Черемоського НПП входять лише землі лісового фонду. Загалом ліси та інші лісові масиви займають понад 90% площі національного парку. Серед

лісової рослинності переважають ялинові ліси, які становлять понад 95% вкритої лісом площі. Черемоський національний парк розташований у верхньому лісовому поясі Карпатських гір, де домінуюче положення займають бореальні ялинові ліси *Vaccinio-Piceetea*. Листяні ліси на заповідній території займають невелику площу і належать до союзу *Alnion incanae*. У Черемоському НПП цінними з созологічної точки зору є угруповання скельних лісів класу *Asplenetea trichomanis*, які поширені переважно в гірському масиві Чорний Діл. Скелясті лісові угруповання класу *Asplenetea trichomanis* поширені переважно в гірському масиві Чорний Діл і представлені ценозами з двох асоціацій угруповання *Cystopteridion*. Особливе природоохоронне значення мають субальпійські та альпійські лучні угруповання класу *Elyno-Seslerietea*, які формуються на карбонатних породах і приурочені до схилів південної експозиції. Вони представлені асоціацією *Festucetum saxatilis*, ендемічною для Східних та Південних Карпат. Поширені високотравні угруповання вологих і перезволожених лук, високотрав'я русел річок та чагарників лісового і субальпійського поясів, що належать до класу *Mulgedio-Aconitetea*. У парку можна зустріти рідкісні види рослин, такі як колючий плетень, орхідеї та багато інших. Серед тваринного світу можна зустріти бура карпатська лисиця, дикого кабана, рися, бурого ведмедя та багато інших видів. Серед інших ендемічних орхідей - *Pulmonaria filarszkiana*, *Melampyrum saxosum*, *Heraclium palmatum*, *Phyteuma tetramerum*, *Phyteuma vagneri*, *Festuca carpatica* та інші. Прикордонне розташування національного парку та наявність ендемічних видів і унікальних природних комплексів європейського значення вказують на перспективи створення в майбутньому двостороннього українсько-румунського міжрядового природно-заповідного об'єкту. [7, 8, 27]. Парк пропонує різноманітні маршрути для туристів, які люблять активний відпочинок. Тут можна подорожувати пішки, на велосипеді, а також займатися рафтингом на

гірських річках. Крім того, в парку є спеціальні зони для пікніків та місця для розташування наметових майданчиків.

Регіональний ландшафтний парк «Черемошський». Площа: 14985,8 га. Розташування: Вижницький район, Ялівецьке, Шурдинське, Карпатське, Конятинське і Розтоківське лісництва. Підпорядкування: ДП «Ліси України», Філія «Путильське ЛГ». Утворення: 4 березня 1997 року (створено на площі 6555,8 га); 12 серпня 2004 року (площа зросла на 15547,5 га); 17 червня 2009 року (площу зменшили на 7117,5 га). Територіальна структура природоохоронної території наступна: у 1997 році у верхів'ях річки Білі Черемоші, в околицях сіл Салата і Перкалаб (Шепітська сільська рада), на території Перкалабського лісу та прилеглої території, що використовується фермерськими господарствами "Прикордонник", "Зоря Карпат", "Україна", "Прогрес" і "Маяк", на площі 6555,8 га було створено Черемоський національний природний парк, а у 2004 році на площі 6555,8 га було створено Черемоський регіональний парк; у 2004 році Черемоський регіональний парк було розширено до 2103,3 га. Це стало одним із наслідків прийняття у 2000 році Закону України "Про тимчасове призупинення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах у Карпатах" [26]. Цим законом було призупинено проведення суцільних рубок і рубок головного користування в ялицево-букових лісах, високогірних лісах, протилавинних і селевих лісах та прибережних захисних смугах у Карпатському регіоні України. В результаті територія Черемоського регіонального парку була розширена до гірських лісів вище 1100 м над рівнем моря. Регіональні парки розташовані в: «Усть-Пучирському (690,0 га), Пучирському (1305,0 га), Сергіївському (1054,0 га), Плосьькому (2174,0 га), Серятинському (1557,0 га), Шепітському (2943,0 га), Черемошському (2776,0 га), Яблуницький (1487,0 га) (всього 13986,0 га) (Яворівський ліс 1117,9 га, Шульдинський ліс 68,8 га, Путильський ліс 24,0 га,

Карпатський ліс 77,1 га, Конятинський ліс 273,7 га); всього 1561,5 га)» [26]. Після створення у 2009 році Черемоського національного природного парку до його складу увійшло 7117,5 га лісів. Цей регіональний парк розташований у верхньому лісовому поясі Українських Карпат і, відповідно до класифікації домінуючої рослинності, в ньому переважають чисті ялинові ліси з ялини європейської (*Piceeta abietis*). Ці ліси належать до зональної групи темнохвойних лісів гірської, степової та пустельної зон широколистяного лісового поясу та пов'язаних з ними гірських (негірських) територій, які не утворюють суцільного поясу і характеризуються регіональною специфікою, екологічними, ботанічними та ландшафтними відмінностями і мозаїчністю. Ліси НПП "Черемоський" мають витягнуту форму та орієнтовані в бік Передкарпаття, відповідно до Закону України "Про внесення змін до деяких законів України щодо охорони пралісів відповідно до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат", прийнятого у 2017 році, В межах території регіонального парку виділено праліси, старовікові та близькі до них ліси, які потребують особливої уваги. У зв'язку з цим бажано включити ці лісові ділянки (без вилучення у землекористувачів) до складу Черемоського національного природного парку.

Ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Чорний Діл». Площа заказника становить 614,9 га. За місцем розташування приурочений до околиці с. Сарата та хутора Перкалаб (Вижницький район). Підпорядкований НПП «Черемоський». Утворений ще 29 грудня 1972 року № 473 (геологічна пам'ятка природи «Чорний діл», площа 2,0 га); 30 травня 1979 року № 198 (ландшафтний заказник «Чорний діл», площа 262,7 га); 25 лютого 1980 року № 132 (ландшафтний державний заказник «Чорний Діл», площа 263,0 га); 20 грудня 2001 року (ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Чорний Діл», площу збільшено до 614,9 га). Розташований у північній частині гірського масиву Чорний Діл. Чорний Діл у місці злиття річок Сарата та

Перкалаб, які є витокami Білого Черемошу. Заповідник розташований у крайній північно-східній частині кристалічного масиву Мармарош, який контактує з флішовими відкладами Скибової зони Карпат. Різноманітність типів порід (метаморфічні сланці, гранітні діорити, тріасово-юрські карбонати, середньо- і верхньокрейдяні фліші) та значний перепад висот (1000-1460 м) зумовили особливі природні умови в цій місцевості. Понад 80 % заповідної території вкрито лісами. Це ялинові монокультури верхньо-карпатської лісової зони, які є цілком оригінальними і майже самобутніми. Вони належать до ялинників (*Piceeta abietis*). Значна частина з них є молодняками та середньовіковими насадженнями.

У найбільш важкодоступних місцях збереглися залишки пралісів. До складу ялинників входять такі угруповання: ялинник зелений (*Piceetum (abietis) hylocomiosum*), ялинник блакитний (*P. oxalidosum (acetosellae)*), ялинник синій (*P. oxalidoso (acetosellae)-hylocomiosum*), ялинник звичайний (*P. vaccinioso (myrtilli)-hylocomiosum*) та ялинник лісовий (*P. lusulosum (sylvaticae)*). У трав'яному покриві цих ділянок переважають бореальні елементи. Водночас завжди присутні неморальні види, присутність яких зумовлена специфічними особливостями геологічної будови цієї частини Карпат. Бук лісовий (*Fagus sylvatica*) та ялиця срібляста (*Abies alba*), трапляючись на цій території, не утворюють самостійних угруповань, а з'являються як ізольовані особини у складі ялинових фрагментів Ландшафтний заказник загальнодержавного значення "Чорний Діл" входить до складу Черемоського НПП [19].

"Буковинські водоспади" - ландшафтний заказник місцевого значення. Його площа – 38,5 га. Розташований у Вижницькому районі, на околиці села Розтоки. Підпорядковується Усть-Путильській селищній раді. Створений 16 січня 1991 року. На північній околиці села Розтоки знаходиться мальовнича долина і ущелина річки Смугарів (права притока Черемошу), вкрита мішаними лісами. Ця долина утворилася вздовж вигинів основної долини, а сама ущелина

прорізана на 15-30 м далі. Три водоспади висотою 6-13 м (Верхній Гук, Великий Гук і Середній Гук) утворилися в притоках на лівому березі ерозійно-стійкої скелі з кременистого пісковика. Ще два водоспади (Дівочі сльози висотою 10 м і Ворота висотою 3 м) та перелив Нижній Гук висотою 8 м і довжиною 30 м утворилися в руслі самого потоку. Цікавим геоморфологічним витвором є Ворота - 10-метрова стіна потужного пісковика сторієвого віку, прорізана в руслі річки Смугарів. Схили долини та Смугарівська ущелина вкриті смереково-буковими лісами з домішкою ялини (*Picea abies*). Тут знайдено червонокнижні рослини *Lycopodium annotinum* та *Huperzia selago*, а також одну з найрідкісніших в Україні орхідей - *Epipogium aphyllum* безлистий. У долині струмка в угрупованнях вільхи сірої (*Alneta incanae*) та граба звичайного (*Equiseteta telmateiae*) зростають типові для цієї місцевості вологолюбні види. На скелях ростуть різноманітні папороті, такі як багатоніжка звичайна (*Polypodium vulgare*), аспленіум волохатий (*Asplenium trichomanes*), аспленіум зелений (*A. viride*), папороть з'єднувальна (*Phegopteris connectilis*) та папороть крихка (*Cystopteris fragilis*). Серед тварин, занесених до Червоної книги України, виявлено тополеву сову (*Limenitis populi*), тритона великого (*Aurora iris*), саламандру плямисту (*Salamandra salamandra*), тритона карпатського (*Lissotriton montandoni*), тритона альпійського (*Ichthyosaura alpestris*) та тритона жовто-чорного (*Bombina variegata*). Ця територія унікальна наявністю великої кількості водоспадів та цікавих геоморфологічних елементів ущелини з добре збереженою рослинністю. Має велику наукову, освітню та екотуристичну цінність [26].

Боргиня, лісовий заказник місцевого значення. Площа – 470,0 га. У Вижницькому районі, Плосківського лісництва. Підпорядкуване Державному підприємству "Ліси України", філія "Путильське лісове господарство". Створений: 17 жовтня 1984 року. Заказник розташований на південно-західних, південних і південно-східних схилах однойменної гори, поблизу села Плоска, з

максимальною висотою 1020м. У заповіднику збереглися залишки мішаних лісів первісного характеру Путильської рівнини, більшість з яких зараз є одновіковими смеречниками вторинного походження. В його межах є кілька природних комплексів бука лісового (*Fagus sylvatica*), ялиці білої (*Abies alba*) та ялини (*Picea abies*), характер росту яких залежить від висоти над рівнем моря, експозиції схилу та вологості. У цьому випадку у букових, ялинових та ялицевих лісах домінують Fageto (*sylvaticae*)-Abieto (*albae*)-Piceetum (*abietis*) *oxalidosum* (*acetosellae*), *escudo* (F.-A.-P. *P. dryopteridosum* (*filix-maris*)) та наперстянки (F.-A.-P. *galiosum* (*odorati*)), ялицеві ліси *Abietum* (*albae*). Слід зазначити, що в минулому ліси такого типу, як у заповіднику, займали домінуюче положення на території Путильського району. Сьогодні їх залишки мають еталонне значення для відновлення існуючих монодомінантних деревостанів, уражених хворобами, нестійких до вітровалів тощо. Більше того, вони потребують особливої уваги в контексті прийняття у 2017 році Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони та захисту лісів.

Заказник комах місцевого значення "Чарівне крило". Площа: 20,0 га. Розташування: Вишнівецький район, Чемернарське лісництво. Підпорядкування: Державне підприємство "Ліси України", дочірнє підприємство "Берегометське лісове господарство". Дата створення: 19 січня 1983 року. Територія вкрита багатовіковим ялицево-смерековим лісом з домішкою бука (*Fagus sylvatica*), типового для цієї місцевості та умовно корінного. Заказник створено з метою охорони безхребетних - ентомофагів, що мешкають у лісових насадженнях, головним чином кількох десятків видів жуків родини Carabidae (*Cicindela germanica*, *C. hybrida*, *Leistus piceus*, *Nebria brevicollis*, *Carabus violaceus*, *C. coriaceus*, *Pterostichus foveolatus*, *Abax parallelipedus*, *A. carinatus*, *A. schuerrpeli*, *Molops piceus* та інші) та деяких представників родини Staphylinidae. До рідкісних комах відноситься золота індічка Ешера (*Carabus auronitens*

escheri). Він занесений до Червоної книги Українських Карпат як вид, що перебуває на межі зникнення. Це відносно рідкісний хижий птах, який заслуговує на охорону як індикатор стану гірських лісових екосистем. В Україні поширений лише в Карпатах. Мешкає переважно від букових до альпійських лісів. Турун Ешера є стенотипним видом гірських лісів. [26].

Іхтіологічний заказник місцевого значення "**Черемошський**". Площа – 3288,0 га. Розташований на околиці м. Вижниця, Вижницького району, та охоплює околиці сіл Довгопілля, Конятин, Маринець, Підзахариць, Розток, Усть-Путиля та Яблуниця. Підпорядковується міській громаді м. Вижниця, громаді Усть-Путиля. Утворений: 20 грудня 2001 року. Район охороняє річку Черемош (Білий, Черемош) та його притоки. Тут є 26 видів риби, що належать до 24 родів, 8 родин і 5 рядів. 7 з цих видів риби, що тут водяться занесені до Червоної книги України (озерна форель, дунайський і дністровський вирезуб, дунайський лосось, річковий харіус і дрібна риба). Тварини, занесені до Червоної книги, включають п'явку медичну (*Hirudo medicinalis*), рака (*Astacus astacus*), незайману діву (*Calopteryx virgo*), ропуху (*Ophiogomphus cecilia*), міногу українську (*Eudontomyzon mariae*) та саламандру плямисту (*Salamandra salamandra*), полівка карпатська (*Lissotriton montandoni*), полівка альпійська (*Ichthyosaura alpestris*), качка жовтобрюха (*Bombina variegata*), чапля чорна (*Ciconia nigra*) (місцеві кормові), норка (*Mustela erminea*), норка (*M. lutreola*), видра річкова (*Lutra lutra*) та інші. [6].

Карстово-спелеологічний заказник загальнодержавного значення "Молочнобратський карстовий масив". Площа – 20,3 га, розташування – Вижницький район, околиці с. Сарата, с. Перкалаб. Підпорядковується Черемоському нац. парку. Створений 16 січня 1991 р. (геологічний (спелеокарстовий) заказник "Молочнобратський карстовий масив"). Заказник являє собою геокомплекс куполоподібних карбонатних масивів на вапнякових

скелях тріасово-юрського періоду з численними карстово-тектонічними долинами та поверхневими карстовими формами (карстовими воронками) на хребті Чорний Діл. Тут є численні вертикальні та субгоризонтальні тектонічні порожнини, змінені карстовими процесами, на висоті до 1480 метрів над рівнем моря. Найглибша з печер – шахта "Молочні брати", вивчена до глибини 39 метрів, а її загальна довжина становить 56 метрів. Заказник має велике наукове значення як центр концентрації типу карстової стельової конденсаційної порожнини, яка є досить рідкісною в Українських Карпатах і дуже перспективною для майбутніх спелеологічних досліджень. Більша частина заповідної території покрита молодим смерековим лісом. Є масивні виходи вапнякових порід і валунів, де зустрічається костриця скельна (*Festuceta saxatilis*). Рідкісні види рослин включають агілегію чорну (*Aguilegia nigricans*), арніку гірську (*Arnica montana*), коралорізу потрійну (*Corallorhiza trifida*), епіпактис атрорубенс (*Epipactis atrorubens*), звіробій (*Gymnadenia conopsea*), бараняче вухо (*Huperzia selago*), конвалія (*Lilium martagon*), подорожник літній (*Lycopodium annotinum*), дурман звичайний (*Silene dubia*), костриця карпатська (*Festuca carpatica*), костриця скельна (*F. saxatilis*), зозулині сльози яйцеподібні (*Listera ovata*). Тварини, занесені до Червоної книги, на території заповідника та прилеглих територіях в основному представлені різними видами кажанів.

Комплексна пам'ятка природи місцевого значення "**Білий потік**". (площа 5,0 га., Вижницький район, околиці с. Сарата, Перкалабське лісництво). Належить до Черемоського нац. парку. Розташований біля підніжжя і основи схилу Чорний Діл. Чорний Діл знаходиться на лівому березі річки Сарата (один з витоків Білого Черемошу), навпроти впадіння в неї потоку Чорний (4 км на південь від села Перкалаб). Це вихід вздовж схилу карстових вод і відкладенням у вигляді брил та органічних решток травертину. Площа активного карбонатного відкладення становить 1 га. Припускається, що ця ділянка є зоною розвантаження вертикально нахиленої спелеокристалічної системи в тріасово-

юрських карбонатних скелях Чорного Діла. Чорний Діл, зокрема, є найближчим Молочнобратьським карстовим масивом, висота якого над цим об'єктом становить 400-450 метрів. Місцевість характеризується різноманітним мікрорельєфом, що зумовлює розмаїття рослинності. Особливе значення для збереження мають карбонатні джерельні угруповання класу Montio-Cardaminetea. У них переважають переважно мохи, а також зустрічаються стенотопні види з великим різноманіттям, багато з яких є рідкісними - зозуліні сльози серцеподібні (*Listera cordata*), пухирники гірські (*Cystopteris montana*), пінгвікула альпійська (*Swertia perennis*), лігуларія сибірська (*Ligularia sibirica*), костриця Маттіолі (*Cortusa matthioli*) та ендемік костриця карпатська (*Festuca carpatica*). Болота такого типу дуже рідкісні в Українських Карпатах. Тому заповідний об'єкт є схиловим карбонатним торфовищем, що утворилося на місці витoku однойменного карстового потоку. Має велике наукове та пізнавальне значення. Пам'ятка природи місцевого значення "Комплекс Білий Потік" входить до складу Черемоського НПП.

Комплексна пам'ятка природи місцевого значення "**Німчич**" (площа: 2,0 га., місцезнаходження – Розтоцьке лісництво. Утворене 30 травня 1979 року. Охороняється насадження сосни звичайної (*Larix polonica*) невідомого походження, занесеної до Червоної книги України. Вік деревостану понад 100 років, повнота 0,2. У підліску переважає рослинність сухого типу. У підліску переважає ялівець звичайний (*Juniperus communis*), також присутні червонокнижні види: плаун дволистий (*Platanthera bifolia*), траунштейнера глобальна (*Traunsteinera globosa*) та шафран Гейфеля (*Crocus heuffelianus*). Заповідна територія розташована поблизу туристичних маршрутів і має як наукове, так і естетичне значення.

Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення "**Два платани**". (площа: 0,06 га., м. Вижниця.) Створена: 20 грудня 2001 р. Охороняються два платани

«лондонські» (*Platanus acerifolia*) - гібридний вид платана західного (*P. occidentalis*) і платана східного (*P. orientalis*).

Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення "**Ділянка барвінку малого**". Площа - 5,0 га. Місцезнаходження. Підпорядкування: Державне підприємство "Ліси України", філія "Берегометське лісове господарство". Створений 30 травня 1979 року. Охороняється рідкісне угруповання, занесене до Зеленої книги України - ялиця передміська (*Abieto (albae)-Fagetum (sylvaticae) vincosum (minoris)*). Заповідна територія розташована у витоках річки Мигівка, на схилі північно-східної експозиції (висота близько 600 м), у смузі мішаного лісу з домінуванням бука лісового (*Fagus sylvatica*) та ялиці білої (*Abies alba*). Сосна росте на площі близько 1,0 га і обмежена вигнутим схилом; решту території пам'ятки природи займає рідкісна ялина (*Abieto (albae)-Fagetum (sylvaticae) nudum*). Флористичний склад цих угруповань небагатий - виявлено понад 20 видів, більшість з яких неморальні та монтанні. Очікуване покриття *Vinca minor* становить 90%. У долині річки Гільча також виявлено ялицево-букові ліси з присутністю голубника. Крім того, в долинах цих річок і загалом на низькогір'ї Берегомет зустрічаються угруповання ялиці місячної (*Abieto (albae)-Fagetum (sylvaticae) lunariosum (redivivae)*) та ялиці цибулевої (*A.-F. alliosum (ursini)*). Вони приурочені до схилів і річкових долин, відкритих для теплого повітря Карпатського регіону і, водночас, захищених від холодних повітряних мас високих хребтів Середньої Шурди. Цьому також сприяє наявність вапнякових порід. Всі ці угруповання є рідкісними і потребують охорони.

Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення "**Коркове дерево**". Площа – 0,003 га., місцезнаходження – м. Вижниця. Створена: 17 грудня 2003 року. Охороняється оксамитове дерево амурське (*Phellodendron amurense*) віком щонайменше 70 років. Його висота становить близько 15 метрів, а діаметр стовбура - близько 40 см. Бархат амурський є інтродукованим видом на

Буковині. Родом ця рослина з Далекого Сходу, Японії та Китаю. Пам'ятка природи має наукове та естетичне значення.

Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення **"Кошман"**.
Балансоутримувач: Державне підприємство "Ліси України", філія "Берегометське лісове господарство". Створений 30 травня 1979 року з метою охорони бука ялинового за участю бруслини звичайної (*Taxus baccata*), третинного рештки, занесеного до Червоної книги України. Пам'ятка природи розташована на правому березі долини річки Сірет, на західному схилі з нахилом 10-15°, на висоті 600-700 м над рівнем моря. Більша частина території вкрита рідкісними трав'янистими буками (*Fageto (sylvaticae)-Abietum (albae) nudum*). У прогалинах, що утворилися внаслідок випадіння окремих старих дерев, збереглися фрагменти нелісових букових угруповань (*F. A. athyriosum (filix-feminae)*). Це корінні рослинні угруповання, типові для цієї території. В межах заповідної території виявлено близько 50 видів рослин. Рідкісним компонентом "червонокнижних" угруповань є дзвоник звичайний (*Atropa belladonna*) та 7 особин падуба ягідного (від 3 до 9 м заввишки, одна з яких жіноча і добре плодоносить). В околицях с. Лопушна Вижницького району, на території Лопушнянського та Берегометського лісництв, виявлено кілька ділянок пурпуру ягідного, де зростає від 1 до 5 особин. Всі вони приурочені до схожих умов скупчення.

Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення **"Лісничка"**. Територія – 5 га, місцезнаходження – Вижницький район, Чемернарське лісництво. Підпорядковане підпр-ву "Ліси України", філія "Берегометське лісове господарство". Охороняються мезофітні луки з рідкісними видами рослин. Гірські луки з формаціями костриці червоної (*Festuceta rubrae*) та типчака тонкого (*Agrostideta tenuis*) з багатим і різноманітним флористичним складом та видами, занесеними до Червоної книги України, на заповідній території широко поширені види, зокрема, півмісяць місячний (*Botrychium lunaria*), пізньоцвіт

осінній (*Colchicum autumnale*), кропива довгоквіткова (*Gymnadenia conopsea*), любка дволиста (*Platanthera bifolia*) та траунштейнера глобоподібна (*Traunsteinera globosa*). Це один з небагатьох лучних комплексів у Чернівецькій обл. який охороняє типові гірські луки. Серед червонокнижних тварин, що зустрічаються на території заповідника та прилеглих до нього територіях - співак червоного дерева (*Parilio machaon*) ірис великий (*Apartura iris*), саламандра плямиста (*Salamandra salamandra*), тритон карпатський (*Lissotriton montandoni*), тритон альпійський (*Ichthyosaura alpestris*), боривітер жовточеревий (*Bombina variegata*) та миша лісова (*Sicista betulina*) [26].

Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення "**Арніка**". Підпорядкування – Державне підприємство "Ліси України", філія "Путильське лісове господарство". Створена 21 грудня 1993 р. з метою збереження біловусника арнікового (*Nardetum (strictae) arnicosum (montanae)*) - угруповання з домінуванням цінної лікарської рослини арніки гірської (*Arnica montana*). Розташована на перевалі Семенчук, який знаходиться в гірському масиві Яровиця. Серед видів, занесених до Червоної книги України, виявлено чорницю довгоквіткову (*Gymnadenia conopsea*) та псевдоцвіт білуватий (*Pseudorchis albida*).

Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення "**Буковинка**". Площа – 2,8 га. Належить до Державного підприємства "Ліси України", філія "Путильське лісове господарство". Створен: 30 травня 1979 р. Об'єкт має ботаніко-географічну цінність, оскільки тут, у висотно-зональній смугі буково-торф'яно-букових лісів, на значній висоті (1100-1160 м н.р.м.) зберігся автохтонний буковий деревостан, який становить інтерес для вивчення поширення букових лісів у цій місцевості в минулому. Тут серед суцільних ялинників охороняються залишки букових деревостанів, які представлені угрупованнями букових асоціацій *Fagetum (sylvaticae) powerum (odorati)*, *F. athyriosum (filix-feminae)*, *F. Dentariosum (glandulosae)*). Букові ліси на

заповідній території мають едафічний характер, а їх збереженню сприяють вапнякові скелі шепітської світи. Серед видів, занесених до Червоної книги України, зустрічаються лілія лісова (*Lilium martagon*), дзвіночок звичайний (*Euphrasia helleborine*), гніздівка звичайна (*Neottia nidus-avis*), лунарія жвава (*Lunaria rediviva*) та тинівка гладка (*Lathyrus laevigatus*). Існує нагальна потреба у розширенні меж заказника з проведенням заходів з відновлення деревостанів, подібних за складом до тих, що охороняються на прилеглих територіях.

Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення "Ділянка арніки гірської". Площа: 4,0 га. Місцезнаходження – Вижницький район, Сергіївське лісництво. Підпорядкування: Державне підприємство "Ліси України", філія "Путильське лісове господарство". Створена 30 травня 1979 р. з метою охорони місця зростання арніки гірської (*Arnica montana*) - цінної лікарської рослини (занесена до другого видання Червоної книги України). Природна ділянка займає частину луків, прилеглих до буково-ялинового лісу, і приурочена до західного схилу з нахилом 5-10°. За конотипом це типовий післялісовий луг з кострицею червоною Карпат, представлений угрупованнями двох асоціацій: *Festucetum (rubrae) anthoxanthosum (odorati)* та *Arnica (F. arnicosum (montanae))*.

Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Жупани». Площа - 2,0 га. У Вижницькому районі, в с. Сарата. Підпорядковується Селятинська громада. Утворена 30 травня 1979 року.

Пам'ятка природи являє собою невелику вапнякову скелю, розташовану між флористично багатими луговими угрупованнями на південно-східних відрогах гори Чорний Діл. Чорний Діл (верхня течія річки Білий Черемош) на висоті 1050-1150 метрів над рівнем моря. На заповідній території чітко виділяються три фази рослинного покриву. Луки, представлені мезофітними луками з різнотрав'ям та багатовидовим різнотрав'ям, що належать до угруповань формації костриці червоної (*Festuceta rubrae*). Серед рослин, занесених до Червоної книги України, - мавпячий хвіст (*Carex umbrosa*), липа

гілляста (*Gladiolus imbricatus*) та мітлиця польова (*Gymnadenia conopsea*), зозулині сльози овальні (*Listera ovata*), неоніла обгоріла (*Neotinea ustulata*), чорнушка карпатська (*Nigritella carpatica*), траунштейнера куляста (*Traunsteinera globosa*), тирлич мішкуватий (*Gentiana utriculosa*). Туфа формується на гравії. Тут домінує в'яз в'язолистий (*Spiraea ulmifolia*) і зростає кілька типово карпатських видів: скабіоза непрозора (*Scabiosa orasa*), тимофіївка альпійська (*Phleum alpinum*), мітлиця безстеблова (*Carlina acaulis*), півонія шерстиста (*Verbascum lanatum*) та мітлиця темно-червона (*Eripactis atrorubens*), яка занесена до Червоної книги України. Кальцефітні угруповання приурочені до скельних відслонень, де в щілинах і на полицях над добре розвиненим моховим покривом зростає арктично-альпійський вид ломикамінь волотистий (*Saxifraga paniculata*), а також аспленіум зелений (*Asplenium viride*), аспленіум настінний (*A. ruta-muraria*) та інші. До рідкісних рослин належить вид, що є ендеміком східних та південних Карпат - *Silene dubia*.

Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «**Ялинова ділянка**». Площа: 25,0 га., Вишницький район, Яблуницьке лісництво, філія «Путильський ЛГ». Утворена 17 жовтня 1984 року, для охорони високопродуктивного вікового смерекового насадження за участю ялиці білої (*Abies alba*). Заповідна територія лежить між 1050 і 1150 м над рівнем моря і представлена угрупованнями, типовими для нижньої половини ареалу чистих смерекових лісів на межі контакту зі змішаними деревостанами бука звичайного (*Fagus sylvatica*) та ялини білої. Тут домінують угруповання ялицево-ацетозної асоціації (*Piceetum (abietis) oxalidosum (acetosellae)*). Ялина біла зрідка зустрічається в її складі. Крім бореальних видів, зустрічаються також гірські та передгірні види, характерні для букових лісів Карпат (зеленчук жовтий (*Galeobdolon luteum*), серцевинка (*Symphytum cordatum*), жимолость темна (*Pulmonaria obscura*) та інші). Серед рослин, занесених до Червоної книги, ми знайшли подорожник літній (*Lycopodium annotinum*) та перстач звичайний (*Huperzia selago*).

Гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення **"Вижницька мінеральна"**. Площа 0,3 га., місцезнаходження м. Вишниця, берег р. Виженка. Підпорядкування: Вижницька міська рада. Заснований: 30 травня 1979 року. Свердловина розкрила водоносний горизонт з хлоридно-сульфідними водами. Мінералізація - 4,6 г/л. Дебіт - 518 000 літрів на добу. Має наукову, освітню та утилітарну цінність.

Гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення **"Джерело "Мигове - 1"**. Площа: 0,3 га., Вижницький район, с. Мигове. Підпорядкування: Мигівська селищна рада. Дата створення: 30 травня 1979 р. Природне джерело облаштоване дерев'яним будиночком. Вода хлоридно-натрієвого типу з мінералізацією 22,5 г/л. Дебіт не встановлений. Має наукову, освітню та утилітарну цінність. Місцеве населення використовує її для видобування солі та в лікувальних цілях.

Гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення **"Джерело Черешенька"**. Площа: 0,5 га., Вижницький район, с. Черешенька. Підпорядкування – Вижницька міська громада. Дата створення: 30 травня 1979 р. Природне джерело, раніше обладнане дерев'яною криницею. Вода хлоридно-натрієвого типу, мінералізація 27,2 г/л. Дебіт не встановлений. Має наукову, освітню та утилітарну цінність. Місцеве населення використовує її для видобування солі та в лікувальних цілях.

Гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення **"Джерело Сарата-1"**. Площа: 0,5 га., Вижницький район, с. Сарата. Створена: 30 травня 1979 р. Природне джерело з водою бромно-хлоридно-кальцієвого складу. Мінералізація - 19,3 г/л. Дебіт не встановлений. Має наукове, освітнє та утилітарне значення (видобуток солі, народна медицина).

Джерело "Сарата-2" - гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення. Площа: 0,5 га., Вижницький район, с. Сарата. Дата створення: 30 травня 1979 р. Природне джерело з водою бромно-кальцієво-натрієвого

хлоридного складу. Мінералізація 27,6 г/л. Дебіт не встановлений. Має наукове, освітнє та утилітарне значення (видобуток солі, народна медицина).

"Фонтан Сарата-3" - гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення. Площа: 0,5 га., Вижницький район, с. Сарата., Селятинська громада. Дата створення: 30 травня 1979 р. Природне джерело з водою бромно-кальцієво-натрієвого хлоридного складу. Мінералізація 11,9 г/л. Дебіт не встановлений. Має наукове, освітнє та утилітарне значення (видобуток солі, народна медицина).

Гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення **"Озеро Гірське око"**. Площа 2,5 га., Вижницький район, Черемоське лісове урочище. Підпорядкування – Державне підприємство "Ліси України", відділення "Путильські ліси". Створений: 30 травня 1979 р. Мальовниче озеро природного походження. Розташоване за 1 кілометр на схід від села Нижній Яловець, на схилах гори Дворілець (Творець), у вузькій долині правої притоки Яловичора (басейн Білого Черемошу), на висоті 1028 метрів. Озеро має форму витягнутого трикутника, довжиною 110 м, шириною 70 м, глибиною до 3-4 м і площею водної поверхні 0,6 га. Походження улоговини, яку займають води озера, є суперечливим. Вона може мати тектонічне або моренно-льодовикове походження. Значну частину водної поверхні вкриває заплава, утворена куничником (*Carex vesicaria*) та дзьобоконіжником (*C. rostrata*). У прибережній зоні зростають розсіяний очерет (*Juncus effusus*), жовтець (*Ranunculus repens*), гадючник голий (*Filipendula denudata*), осот болотний (*Cirsium palustre*), кушир пляжний (*Caltha laeta*), глечики плаваючі (*Glyceria fluitans*), чорнобривці (*Galium palustre*) та інші види. У частині озера без очерету монодомінантним угрупованням є рдесник світлий (*Potamogeton lucens*). Перифітон містить 114 видів водоростей. Вони належать до 57 родів, 20 порядків, п'яти класів (*Euglenophyceae*, *Chlorophyceae*, *Zygnematophyceae*, *Mediophyceae* та *Bacillariophyceae*) та чотирьох відділів (*Bacillariophyta* - 96 видів, *Charophyta* -

11, Chlorophyta - 6 та Euglenophyta - 1). Серед них *Achnanthydium caledonicum*, *Chamaeripinnularia krookii* та *Netrium digitus* var. *elegans* є новими видами для альгофлори України, а 37 видів зареєстровано вперше для Українських Карпат. Гірські схили навколо озера вкриті монодомінантними похідними ялицевими угрупованнями, серед яких є сліди умовно аборигенних ялицевих угруповань (*Abieto (albae)-Piceetum (abietis)*). Серед червонокнижних видів рослин на схилах біля озера зустрічаються ялівець звичайний (*Lycoperodium annotinum*) та гвоздика звичайна (*Goodyera repens*).

Гірське Око славиться своєю кришталевою прозорістю води та чарівними відтінками зеленого кольору. Воно виникло внаслідок зсуву ґрунту, який став перешкодою для руху води річки, і утворив ставок серед гірських вершин. Для туристів, які відвідують Гірське Око, доступні різні види активного відпочинку, такі як піший туризм, катання на велосипедах, риболовля та пікніки..

«Сергіївська мінеральна» - гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення. Площа – 0,3 га., Вижницький район, с. Сергії, Путильська ОТГ. Утворення: 30 травня 1979 року. Природне джерело з хлоридно-кальцієвою та хлоридно-натрієвою водою. Мінералізація 2,7 г/л. Дебіт 180 000 літрів на добу. Має наукове, освітнє значення.

Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення "Брусницький" Площа - 4,0 га. Заснований 30 травня 1979 року. Парк був закладений наприкінці 19 століття. Деревя різного віку та композиції ростуть окремими екземплярами, невеликими групами та у вигляді куртин. Рельєф парку рівнинний, на території є невелике озеро. Деревна флора представлена туєю західною (*Thuja occidentalis*), гіркокаштаном звичайним (*Aesculus hippocastanum*), катальпами куцистою (*Amorpha fruticosa*) та овальною (*Catalpa ovata*), хеномелесом японським (*Chaenomeles japonica*), філадельфією запашною (*Philadelphus inodorus*), робінією псевдоакацієвою (*Robinia pseudoacacia*), росичкою річковою (*Symphoricarpos rivularis*), брусницею [13].. Парк має

санітарно-гігієнічне, оздоровче та естетичне значення і сприяє лікувальному ефекту в районі водолікарні

Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення "Чорторійський". Площа: 3,0 га., створена 24 лютого 1964 р. (пам'ятка природи місцевого значення "Психолікарняний парк"). Дендропарк був закладений наприкінці 19 століття навколо будинку графа Чорторійського, збудованого у 1663 році. Сьогодні маєток називається "Палац Манеску" на честь його останнього власника. У парку переважають старі дерева різних порід, що ростуть поодинокими екземплярами, ланцюжками і невеликими групами. Деревна флора тут представлена 11 видами, серед яких береза (*Ulmus minor*), віком 150-170 років, модрина європейська (*Larix decidua*), сорго липке (*Robinia viscosa*), щавель високий (*Ailanthus altissima*), гладіолус колючий (*Gleditsia triacanthos*), граб чорний (*Populus nigra*) та ясен строкатий (*Tilia heterophylla*) [26]. У 1864 році була висаджена алея гіркокаштана звичайного (*Aesculus hippocastanum*). Серед рідкісних рослин парку варто згадати тюльпанове дерево (*Liriodendron tulipifera*), якому понад 200 років - найстаріший екземпляр цього виду на Буковині.

Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення "Карапчівський". Площа: 2,1 га., Карапчівська спеціальна школа-інтернат. Створений 24 лютого 1964 року (пам'ятка природи місцевого значення "Парк школи-інтернату"). 1870 року заможні лісовласники брати Григорчі створили навколо свого родинного маєтку на місці лісу оригінальний ландшафтний парк. Він розташований на рівнинній місцевості. У лівому кутку парку є ставок з традиційним островом, де під дубом стоїть альтанка, що збереглася до наших днів. Це 42-метровий велетень, вік якого 155 років, з окружністю стовбура на висоті грудей дорослої людини 515 см, королівською шатроподібною кроною, міцними гілками, товстим стовбуром і сіро-зеленою корою, поцяткованою видовженими тріщинами. Поруч був невеликий ставок, де вирощували

декоративні водні рослини. До ставків веде звивиста стежка, яка проходить повз кілька мальовничих груп ялини (*Picea* sp.) та сосни (*Pinus* sp.). Ці групи розріджені, асиметрично розкидані по всій відкритій частині дендропарку. Центральна частина витримана в регулярному стилі. На сьогоднішній день в дендропарку зростають кипарисовик горохоплодний (*Chamaecyparis pisifera*), ялина Глаука (*Picea pungens* 'Glauca'), сосна Веймутова (*Pinus strobus*), кедр західний червоний (*Thuja occidentalis*)...

Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення "Берегометський". Площа: 3,0 га. Місцезнаходження – Вижницький район, смт Берегомет. Підпорядкування: громада селища Берегомет. Створений 24 лютого 1964 р. (пам'ятка природи місцевого значення "Дендропарк, закладений у 1890 р."). Берегометський парк був закладений у 1890 році Миколою Васильком навколо літньої резиденції родини Васильків (нині селищна лікарня). Його ландшафтний дизайн відповідає регулярному стилю, хоча і має багато відхилень. Парк прямокутний і майже плаский. Колись він слугував оточенням шляхетського маєтку. Сам будинок був оточений клумбами троянд (*Rosa* sp.) та гортензій (*Hydrangea* sp.). Деякі з них ростуть і сьогодні. Парк перетинали прямі доріжки в оточенні дерев. Його центральну частину займають екзотичні рослини. Архітектурне планування дендропарку досить просте. По периметру його оточує захисний пояс з лип (*Tilia* sp.), ясенів (*Fraxinus* sp.), грабів (*Carpinus* sp.) та в'язів (*Ulmus* sp.). Іноді їх висаджували колами. Такі групи дерев використовували для альтанок, садових лавок та скульптур. Сьогодні на площі 1 га (нинішня площа парку) росте 54 види дерев і кущів. Перлинами є дві золотисті модрини (*Pseudolarix amabilis*), які походять з дельти річки Янцзи в Китаї (субтропіки). Це єдине місце в Україні, де ростуть ці екзотичні види. Серед інших унікальних інтродуцентів - кипарисовик Лавсона (*Chamaecyparis lawsoniana* 'Erecta glauca'), гінкго білоба, ялівець віргінський (*Juniperus virginiana*), модрина широколиста (*Larix ×eurolepis*), ялина

Енгельмана (*Picea engelmannii* 'Glauca'), ялина сербська (*P. omorica*), сосна австрійська (*Pinus nigra*), сосна Веймутова (*P. strobus*)...

Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення "Вашковецький". Площа: 5,0 га. Місцезнаходження: Вашковецький район, м. Вишків. Підпорядкування: територіальна громада смт Вашківці. Парк створений 30 травня 1979 року. Парк був створений навколо маєтку родини вірменських купців Криштафовичів, найімовірніше, у другій половині 19 століття. Насадження включають листяні східні платани (*Platycladus orientalis*), кедр західний (*Thuja occidentalis*), кінський каштан (*Aesculus hippocastanum*), робінію акацієву (*Robinia pseudoacacia*), робінію клейку (*R. viscosa*), журавлина річкова (*Symphoricarpos rivularis*), клен сірий (*Acer negundo*), клен шорсткий (*Deutzia scabra*), горіх волоський (*Juglans regia*), калачики (*Physocarpus opulifolius*).

Парк "Вижницький" – пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення. Площа: 2,0 га., м. Вижниця. Парк створений 30 травня 1979 року. Інтродукована дендрофлора парку представлена видами з Північної Америки, Європи та Далекого Сходу. Це ялина звичайна (*Picea pungens* 'Glauca'), ялина псевдотсуга (*Pseudotsuga menziesii* 'Glauca'), кедр західний (*Thuja occidentalis*), кедр плішивий (*T. plicata*), клен гостролистий (*Acer negundo*), клен цукровий (*A. saccharinum*), клен цукровий 'Wierі' (*A. s.* 'Wierі'), клен звичайний (*Armeniaca vulgaris*), горіх сірий (*Juglans cinerea*), горіх волоський (*Ju. regia*), тюльпанове дерево (*Liriodendron tulipifera*), виноградна лоза (*Parthenocissus quinquefolia*), бархат амурський (*Phellodendron amu-gense*), жасмин садовий (*Philadelphus inodorus*), клен гостролистий (*Platanus acerifolia*), робінія акацієва (*Robinia pseudoacacia*) [13].

Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення "Карапчівський". Площа: 1,25 га., Вижницький район, с. Карапчів. Підпорядкування: Карапчівській загальноосвітній школі I-III ступенів. Парк

створений 10 червня 2004 року. Парк був закладений наприкінці 19 століття. Тут росте 24 види дерев та кущів. Має пізнавальну та естетичну цінність.

Геологічна пам'ятка природи "Королівський водоспад". Площа: 0,5 га., Вижницький район, Банилівське лісництво. Утворений 16 січня 1991 року. Цікавий і мальовничий водоспад висотою 3 м на р. Думитриця (джерело Малий Сірет) у пісковикі з щільною структурою і прошарками пісковиків, що відслонюються від палеогенової менілітової формації. Має наукове та освітнє значення.

Геологічна пам'ятка природи "Мала Лоза". Площа: 2,2 га., Вижницький р-н, Ларське лісництво. Підпорядкованість: ДП "Ліси України" Філія "Берегометське лісове господарство". Створений: 24 вересня 2008 року. Мальовничий водоспад з крупнозернистого пісковика висотою 8 м у витоках однойменної річки. Має наукову, освітню, естетичну та екотуристичну цінність.

Є геологічною пам'яткою природи й "Багнянські старожитності". Площа – 60,0 га., Вижницький район, Іспанське лісництво. Підпорядкований: ДП "Ліси України" Філія "Берегометське ЛГ". Створений: 28 квітня 2005 року. На південній околиці села Багна, у верхній частині локального невисокого хребта, в конгломератових відкладах поляницької світи (верхній палеоген) виявлено сонячні знаки дохристиянської доби (залишки язичницького святилища) діаметром 40-50 см і глибиною до 10-15 см. Пам'ятка природи має важливе наукове, освітнє та історичне значення.

Геологічна пам'ятка - Лекеченські скелі. Площа: 31,9 га., Вижницький район, Берегометське лісництво. Підпорядкований: ДП "Ліси України" Філія "Берегометське лісове господарство". Утворений: 28 квітня 2005 року. Це серія потужних скельних виходів пісковиків ямненської світи нижнього палеогену висотою до 15-30 м на лівому лісовому схилі долини р. Лекече з рідкісними формами змін та численними спелеологічними утвореннями на поверхні і в надрах. Вони демонструють прояви карстових процесів у нетрадиційних

відкладах. Досліджено вертикально похилі печери Лекече-2 (31 м), Лекече-НС (29 м), Лекече-НСв (19 м), Лекече-5 (16 м), Лекече-СК (9 м) та менші печери. Пам'ятка природи має наукову, освітню, естетичну та екотуристичну цінність.

Геологічна пам'ятка природи "Лопушнянський водоспад". Площа – 16,4 га. Розташування: Вижницький район, Лопушнянське лісництво. Підпорядкований: ДП "Ліси України" філія "Берегометське лісове господарство". Створений: 28 квітня 2005 року. Мальовничий водоспад висотою 14 м на лівій притоці р. Лопушна та серія ущелин у руслі р. Лопушна з рідкісними формами ерозії. Пам'ятка природи має наукове, освітнє, естетичне та екотуристичне значення.

Геологічна пам'ятка природи "Сірецькі скелі". Площа: 11,7 га., Вижницький район, Долішньошепітське лісництво. Підпорядкована: ДП "Ліси України" філія "Берегометське ЛГ". Створений: 28 квітня 2005 року. Мальовничі скелі на залісеній макрорівнині праворуч від долини р. Сірет, у пісковиках загальною висотою понад 30 м, з цікавими формами вивітрювання та невеликими спелеокарстовими утвореннями. Пам'ятка природи має наукову, освітню, естетичну та екотуристичну цінність.

Геологічна пам'ятка природи "Скелі Кінашки". Площа: 3,0 га., Вижницький район, Лопушнянське лісництво. Підпорядкований: ДП "Ліси України" філія "Берегометське лісове господарство". Утворений: 28 квітня 2005 року. Дуже мальовнича скеля з пісковиків на вододільному мості біля витoku р. Лопушна, висотою 20 м, з рідкісними формами вивітрювання. Має наукове, пізнавальне, естетичне та екотуристичне значення.

Геологічна пам'ятка природи "Чемернарський гук". Площа: 12,2 га., Вижницький район, Чемернарське лісництво. Підпорядкований: ДП "Ліси України" Філія "Берегометське лісове господарство". Утворений: 28 квітня 2005 року. Мальовничий придорожній водоспад у скелях звичайних пісковиків та

кременю висотою 4 м на річці Чемернар. Має наукову, освітню, естетичну та екотуристичну цінність.

Геологічна пам'ятка природи "Чемернарський Нижній Гук". Площа – 0,5 га., Вижницький район, Чемернарське лісництво. Підпорядкований: ДП "Ліси України" філія "Берегометське ЛГ". Утворений: 28 квітня 2005 року. Мальовничий водоспад у скельних відслоненнях звичайного пісковика та кременю при дорозі, висотою 2,5 м на р. Чемернар. Має наукову, освітню, естетичну та екотуристичну цінність.

Геологічна пам'ятка природи "Водоспад Бисків". Площа: 0,5 га. Місцезнаходження: Вижницький район, Усть-Путильське лісництво. Підпорядкований: Державному підприємству "Путильське лісове господарство" України. Утворений 21 грудня 1993 року на відстані 6 км від с. Усть-Путили, вище за течією р. Бисків (права притока р. Путила) та за 100 м вище за течією від впадіння в неї р. Черепанка біля гірської дороги, у товщі тонованих пісковиків та пластів скам'янілих пісковиків утворився цікавий мальовничий каскад водоспадів загальною висотою 3 м.

Геологічна пам'ятка "Сучавський Гук". Площа: 0,5 га., с. Шепіт. Створення – 16 січня 1991 р. У центрі села Селятин, на березі річки Сучава, в товщі тектонічних пісковиків, розділених шарами палеогенових пісковиків, знаходиться цікавий і мальовничий водоспад, висотою 6 м. Під ним знаходиться каньйон глибиною 50 м. Це найпотужніший водоспад на Буковині за витратою води (2 м³/с під час відпливу та 50 м³/с під час припливу). Пам'ятка природи має пізнавальну та естетичну цінність.

«Водоспад Кізя» є геологічною пам'яткою природи. Площа: 0,5 га., Вижницький район, Усть-Путильське лісництво. Створено 21 грудня 1993 р. За 5,5 км вище за течією від р. Бішківці (права притока р. Путила) та за 200 м нижче за течією від її впадіння в р. Черепанку, на гірській дорозі на правій притоці р. Кізя, у товщі тектонічних пісковиків, що містять шари пісковикового

щебеню, утворився цікавий і мальовничий водоспад висотою 16 м. Разом з навколишньою місцевістю він має пізнавальну та естетичну цінність. Варто також зазначити, що на місцевих скельних відслоненнях по обидва боки від водоспаду зростає східнокарпатська скельна трава (*Sedum antiquum*) - давній вид скельної трави, занесений до Червоної книги України. Його місцезростання обмежене крутими скелястими ділянками, тріщинами та ущелинами в скелях, вкритими моховими килимками. Схили навколо водоспаду на висоті 584 м вкриті напівприродною ялиново-буковою лісовою рослинністю. У безпосередній близькості від водоспаду зростають червонокнижні рослини хуперція селого та епіпактіс геллеборінський. Пам'ятка природи також важлива для збереження біорізноманіття (це єдине місце в Українських Карпатах, де охороняється скельна рослинність).

Геологічна пам'ятка "Поркулинський водоспад". Площа: 1,0 га., Сергіївське лісництво. Створений: 21 грудня 1993 р. Поблизу с. Поркулин, на березі р. Поркулин (права притока р. Путиль), знаходиться цікавий, мальовничий водоспад, висотою 6-8 м, складений потужними шарами пісковика та щебеневого пісковика. Разом з навколишньою місцевістю він має пізнавальну та естетичну цінність.

Водоспад "Сіручок" є геологічною пам'яткою природи. Площа: 0,5 га. Місцезнаходження: Везніцький район, Розтоківське лісництво. Відповідальний: ДП "Українські ліси", Путильське лісництво. Створений: 21 грудня 1993 р. За 7 км вище за течією від р. Товарниця (права притока р. Черемош), на лівій притоці р. Сіручоки, у товщі тектонічних пісковиків р. Сіручоки, з прошарками уламкових пісковиків, утворився цікавий і мальовничий водоспад висотою 4 м. Разом з навколишньою місцевістю він має пізнавальну та естетичну цінність.

"Дихтинецька стінка" - геологічна пам'ятка природи. Площа: 1,0 га., смт. Путила. Створений у травні 1979 року. На правому березі р. Путила, за 0,2 км нижче за течією від гирла р. Дихтинець, тут знаходиться розріз, де фліш

кросненської світи (олігоцен) з середньоритмічних глинистих пісків утворює тонку симетричну антиклінальну складку - типову антикліналь Буковинських Карпат. Це має наукове значення.

Геологічна пам'ятка "Закам'яніла багачка". Площа: 0,1 га., с. Усть-Путила, Вижницький район. Створена 30 травня 1979 р. У південній частині села Усть-Путила, на правому березі долини р. Путила, за 200 м нижче впадіння притоки Бисківі, знаходиться викопна пачка пісковиків потужної палеогенової товщі. Вертикальна скельна стіна - вивітрена колона заввишки 22 м - нагадує фігуру жінки. Скеля надзвичайно мальовнича, особливо на тлі зелених, вкритих лісом схилів гірського амфітеатру. Скеля пов'язана з народною легендою про вузьку, заможну жінку, яку прокляв жебрак, що відмовив їй у милостині, і перетворив на камінь. Пам'ятка природи має естетичну, етнографічну та пізнавальну цінність.

Геологічна пам'ятка "Камінь Жаба". Площа: 0,01 га., Вижницький район, с. Мариничі. Створений: 30 травня 1979 року. Велика брила сірого пісковика розмірами 3,5×5,0×2,0 м, яка колись вирвалася з крутого схилу неподалік, розташована в руслі Черемошу біля правого берега. Тривала ерозія русла річки та процеси вивітрювання надали каменю первісної форми, що нагадує жабу, яка сидить. Пам'ятка природи є мальовничою і має естетичну та дидактичну цінність як результат схилових процесів.

Геологічна пам'ятка - Киселицька стіна. Площа: 1,0 га., Вижницький район, околиці с. Киселиці. Підпорядкованість: Путильська сільська громада. Створений: 30 травня 1979 року. На північній околиці села Киселиці, на скелях лівого берега річки Путила, мальовниче відслонюються тонкошаруваті флішеві відклади нижнього менілітового фундаменту (палеоген), що складаються з перешарування пісковиків і горючих сланців. Пам'ятка природи має наукове та освітнє значення.

Геологічна пам'ятка - Петрашівська стінка. Площа: 2,0 га. Вижницький район, околиці села Петраші. Район: Усть-Путильська громада. Створений: 30 травня 1979 року. На північній околиці села Петраші, на правому березі річки Черемош, вздовж дороги, на урвищі, відслонюються потужні шари сірих пісковиків (нижній палеоген). Вони характеризуються крутим нахилом (до 80°) у північному напрямку, що відображає особливості будови Скибової області Карпат в антиклінальному ядрі. Пам'ятка природи має наукове та освітнє значення.

Геологічна пам'ятка природи "Скеля Довбуша". Площа: 0,2 га. Вижницький район, Розтоківське лісництво. Установа: ДП "Лісове господарство України", Путильське лісництво. Дата створення: 30 травня 1979 року. За 1 км від гирла р. Товарниця та за 2 км на південь від с. Розтоки, на правому березі річки, знаходиться скеля висотою 20 м, діаметром біля основи до 40 м, складена з масивних пісковиків нижнього палеогену. Скеля має надзвичайно мальовничий вигляд на тлі сусідніх лісистих схилів. Скеля названа на честь народного героя Олекси Довбуша. Пам'ятка природи має історичне та наукове значення.

Геологічна пам'ятка природи "Скеля "Протяте каміння". Площа: 2,0 га. Вижницький район, Розтоківське лісництво, Путильське лісництво. Дата створення: 30 травня 1979 року. У східній частині хребта Просічного, на схилі південно-західної експозиції, за 1,0 км на південь від с. Затин, шляхом денудації на поверхню вийшли потужні пачки ямненських пісковиків (нижній палеоген), які утворили скельну систему висотою до 30 м, розчленовану тектонічними і тріщинними шарами. Подекуди шари пісковиків насунуті один на одного. В одній зі скель ("Соколина") в пісковиках утворилася рідкісна форма карсту: ворота шириною до 10 м і висотою понад 2 м, що і дало назву скелям. Виявлено та описано кілька невеликих і цікавих карстово-тектонічних порожнин. Серед червонокнижних тварин на заповідній території та прилеглих територіях

виявлено снігура чорного (*Milvus migrans*) (місцевий проліт). У контексті навколишніх зелених лісів скелі створюють чудовий і вражаючий ландшафт. Пам'ятка природи має наукову, освітню, естетичну та туристичну цінність.

Геологічна пам'ятка - "Тарничка". Площа: 2,0 га. Вижницький район, Дата створення: 16 жовтня 2006 року. На поверхні вертикального відслонення карпатського флішу, в алевролітових відкладах, виявлено унікальні сліди викопних змієподібних тварин (біогліфи). Пам'ятка природи має наукову, освітню, естетичну та екотуристичну цінність.

Геологічна пам'ятка "Тораківська стінка". Площа: 1,5 га. Вижницький район, с. Тораки. Підпорядкованість – Путильська сільська громада. Дата заснування: 30 травня 1979 року. На лівому березі річки Путила - мальовничі виходи пісковиків і аргілітів вигодської світи палеогену, ритмічно перемішаних у складках. Пам'ятка природи має наукове та освітнє значення.

Заповідне урочище "Чемернарське". Площа: 8,7 га. Розташування: Вижницький район, Чемернарське лісництво. Підпорядкування: Українське лісництво ДП "Берегометське лісове господарство". Створений: 14 серпня 1961 р. (цінна і високопродуктивна лісова ділянка); 29 грудня 1979 року.

Майже всі корінні ліси охороняються. Особливо продуктивними є букові та ялицеві ліси. Домінуючими видами на заповідній території є чотирилиста ялицево-буково-ялицева асоціація (*Piceeto (abietis)-Fageto (sylvaticae)-Abietum (albae) oxalidosum (acetosellae)*). Рідше зустрічається буково-ялиновий щитник (*Fageto (sylvaticae)-Piceeto (abietis)-Abietum (albae) athyriosum (felix-feminae)*) та ялиновий (*Piceeto (abietis)-Abietum (albae) sphagnosum*). Серед рідкісних рослин, які тут зустрічаються, є (*Lycoperodium annotinum*), лілія лісова (*Lilium martagon*) і лілія дволиста (*Platanthera bifolia*), а також карпатський метелик (*Ranunculus carpathicus (Ranunculus carpathicus)*). Серед тварин, занесених до Червоної книги України, найбільше зустрічаються (*Salamandra salamandra*), тритона

карпатського (*Lissotriton montandoni*), тритона альпійського (*Ichthyotriton montandoni*).

Природоохоронна територія урочище "Павлюково". Площа "Павлюково" 260,9 га. Розташування Вижницьке, Усть-Путильське лісництво. Створений: 16 грудня 1994 року. Охорона корінних ялицево-смерекових лісів з домішкою бука лісового. Заказник розташований у верхів'ях річки Черепанки, крайньої лівої притоки річки Черепанки та найбільшої притоки річки Бисків, на південних схилах гори Росішний. Росішний. Хоча більша частина його території займають молоді ялинові насадження, в тому числі збережені ділянки старих ялицевих, ялинових і букових лісів з домішкою платану (*Acer pseudoplatanus*). На заповідній території зареєстровано понад 80 видів покритонасінних, в тому числі з яких занесені до Червоної книги України: лілія літня лучна (*Lycorodium annotinum*).

Об'єкт природно-заповідного фонду заповідне урочище "Товарниця". Створений: 29 грудня 1972 р. (ботаніка). Пам'ятка природи "Ялицево-ялицево-буково-дубове насадження"; 30 травня 1979р. Охороняються корінні насадження ялиці, ялини та бука на верхній межі їх поширення. Ліси заповідних територій представлені угрупованнями ялиць, ялин і буків з рідкісними трав'янистими рослинами (*Piceeto (abietis)-Abieto (albae)-Fagetum (sylvaticae) nudum*) та без щитника (*P.-A.-F. athyriosum (filix-feminae)*), що збереглися на висоті понад 1000 метрів між суцільними деревостанами ялини (*Picea abies*). Вони містять близько 40 видів покритонасінних судинних рослин. Серед рідкісних видів – метелик карпатський (*Ranunculus carpathicus*) та гніздівка звичайна (*Neottia nidus-avis*). "Червонокнижна фауна представлена райдужкою великою (*Apatura iris*), тритоном карпатським (*Lissotriton montandoni*), тритоном альпійським (*Ichthyosaura alpestris*), жовтим кажаном (*Bombina variegata*) та совою довгохвостою, довгохвоста сова (*Strix uralensis*) (очевидно, гніздовий вид).

3.2 Перспективи розширення природно-заповідної мережі

Природні національні парки:

Національний природний парк «Вижницький». Національний природний парк «Вижницький» створено Указом Президента України № 810/95 від 30.08.1995 р. на площі 7928,4 га у межах Вижницького та більшої частини Берегометського лісництв колишнього Берегометського лісокомбінату. У 2007 році відбулась перша черга розширення території парку і на даний час загальна площа національного природного парку (НПП) «Вижницький» складає 11369,0 гектара, у тому числі 8387,9 га у постійному користуванні та 2981,1 га включено до складу НПП без вилучення.

Варто зазначити, що існуюча площа НПП «Вижницький» не задовольняє всім вимогам, що висувуються до таких форм організації природоохоронної справи, а конфігурація меж парку має, значною мірою, адміністративно характер. Це і досить мала територія (у два-три рази менше нормативних), і недосконалість репрезентуючої природної структури. Важливою науково-організаційною і водночас соціально-економічною проблемою є адаптація НПП «Вижницький» до вимог, що висувуються до національних парків класифікацією природно-заповідних територій, прийнятою Міжнародним Союзом охорони природи.

Приєднання до складу НПП «Вижницький» земель Розтоківського лісництва ДП «Путильський лісгосп» (окремі квартали) є доцільним з наступних причин:

- формування достатньо великого за площею ядра Трансєвропейського Карпатського екологічного коридору;
- забезпечення охороною двох типів біотопів які мають європейське природоохоронне значення і уключені до Резолюції 4 Бернської конвенції, а також популяцій 9 видів рослин та 36 видів тварин,

занесених до останнього переліку видів Червоної книги України (2021);

- підвищення рівня репрезентативності природно-заповідного фонду Буковинських Карпат;
- на базі національного природного парку «Вижницький» як природоохоронної, рекреаційної, культурно-освітньої та науково-дослідної установи після включення до його складу таких добре відомих в області та за її межами рекреаційних об'єктів як «Протяте каміння», «Печера Довбуша», «Буковинські водоспади» з'являється можливість залучення коштів грантів для посилення використання рекреаційного потенціалу і пропаганди екологічного туризму, покращення інвестиційної привабливості Буковинських Карпат, розвитку об'єднаних територіальних громад цього регіону.

Формування ядра Трансєвропейського Карпатського екологічного коридору. Ділянки, що пропонуються для зміни меж (розширення) території НПП «Вижницький» знаходяться у безпосередній близькості до парку і разом являються ключовими у формуванні великого за площею, монолітного у територіальному відношенні ядра Трансєвропейського Карпатського екологічного коридору.

Забезпечення охороною видів та біотопів міжнародного природоохоронного значення. На території яка пропонується для включення до складу НПП виявлено два типи біотопів з Резолюції 4 Бернської конвенції: G1.12: Бореоальпійські прирічкові ліси (Boreo-alpine riparian galleries). Ліси *Alnus incana* та G1.6: Букові ліси (*Fagus woodland*). Крім того тут виявлено 9 видів судинних рослин та 36 видів тварин, занесених до четвертого видання Червоної книги України (2021)

На землях які пропонуються для розширення НПП розташовані низка об'єктів природно-заповідного фонду, що є стратегічними для розвитку в

цьому регіоні туризму та рекреації. Пропоновані для включення землі уже тривалий час є місцем постійного відвідування населенням з рекреаційною метою. Тут розташовані відомі далеко за межами Чернівецької області геологічні пам'ятки природи, такі як «Скеля «Камінь довбуша», «Скеля «Протяте каміння», комплексна пам'ятка природи «Німчич», ландшафтний заказник «Буковинські водоспади». Тому передбачається віднесення цих земель до зони регульованої рекреації з подальшим обладнанням екологічних стежок та місць стаціонарної рекреації. Загалом, із включенням до складу НПП зазначених об'єктів з'являється додаткові можливості залучення коштів грантів для посилення використання рекреаційного потенціалу і пропаганди екологічного туризму, покращення інвестиційної привабливості Буковинських Карпат, розвитку об'єднаних територіальних громад цього регіону.

Національний природний парк «Черемошський». З часу створення НПП «Черемошський» минуло більше 10 років. За цей час відбулось становлення Парку як природоохоронної, рекреаційної, культурно-освітньої, науково-дослідної установи, званої в Україні та закордоном. Водночас, територія парку (7117.5 га) залишається надто малою. Незначна територіальна репрезентативність НПП «Черемошський» у поєднанні зі значним антропогенним навантаженням на лісові екосистеми є підґрунтям для реалізації заходів спрямованих на охорону природи та зменшення антропогенного навантаження, в тому числі і шляхом розширення території Парку. Такий процес має бути здійснений з дотриманням принципу цілісності території, об'єднання природних компонентів різних екосистем у єдину монолітну систему функціонування. Загалом площа території, пропонованої для розширення Парку, становить 1246 га. Рослинний покрив території розширення представлений багатою флорою, зокрема лише судинних рослин виявлено понад 400 видів. Окрім того, важливою особливістю території розширення є наявність 16 ендемічних таксонів і 26 рідкісних видів рослин., у т.ч.23 види, що

включені до «Червоної книги України» та 3 види міжнародного рівня охорони. У межах території розширення НПП «Черемошський» виявлено 20 видів тварин включених до «Червоної книги України» і підтверджує значну созологічну репрезентативність зообіоти цієї території. Розширення території НПП, поряд з іншими важливими аспектами, стане фундаментом для формування екологічно стійкої природно-заповідної території, яка забезпечуватиме збереження цінних природних комплексів Карпат, запровадження збалансованого природокористування місцевими громадами та формування екологічної свідомості населення.

Перспективні Пам'ятки природи місцевого значення:

«Глигульська» (праліс). Площа – 20 га. Вижницький район. Околиці с. Лопушна Лопушнянське лісництво. **Підпорядкування:** ДП «Ліси України» Філія «Берегометське. Це ділянка пралісу розташована поблизу гори Садниста (1143 м.н.р.м.), вкрита буковими та буково-ялицевими старовіковими лісами. Вік від 120 років. Проповлена ділянка знаходиться на висоті 925 до 1000 м н.м.р. Своєрідна геоморфологічна будова (внутрішній передгірний прогин, стрімкість схилів 30-35⁰, в привододільній частині 10⁰-15⁰), у поєднанні з теплим м'яким кліматом сформували тут унікальні теплолюбові комплекси з переважанням смереково-буково-ялицевих та ялицево – букових лісів багатих на рідкісні види. Ялиці у деревостані 70 %. Підлісок рідкий з горобини звичайної (*Sorbus aucuparia* L). У трав'яно-чагарниковому ярусі домінують: квасениця звичайна, горниця (*Vaccinium myrtillus* L), безщитник жіночий, підлісок європейський. Моховий покрив на 70-80 % площі. Тваринний світ багатовидовий зустрічається – олень шляхетний, козуля європейська, свиня дика, та рідкісні «червонокнижні» - ведмідь бурий, рись, кіт лісовий. Фауна птахів представлена совами, голубами, дятлами, великою групою горобинних. Із плазунів зустрічаються саламандра плямиста і гадюка звичайна. Пропонована

для створення пам'ятки природи територія має значну природоохоронну та наукову цінність.

«Сеговська» (праліс). Площа - 43,6 га. Вижницький район, Мигівське лісництво. Підпорядкування: ДП «Ліси України», Філія «Берегометське ЛМГ». Це ділянка букових та буково-ялиневих старовікових лісів на висоті 800-840 м. н.р.м. Ялиці у деревостані 60-70 % . Майже постійними компонентами деревного ярусу є граб, клен гостролистий, ясен звичайний, та ільм шорсткий. Старовікові смереково-буково-ялицеві деревостани – дво– триярусні з середнім віком 120-130 років. Запаси мертвої деревини становлять 8-12 м³/га. Представлені усі стадії її розкладу, що свідчить про приналежність цієї території до категорії квазіпралісів. Ліси представлені переважно угрупованнями смереково-ялицевої бучини рідкотравної (*Piceeto (abietis) – Abieto (albae) – Fagetum (sylvaticaI nudum)*) безщитикової (*Piceeto (abietis) – Abieto (albae) – Fagetun (sylvaticaI) athyriosum (felix-feminae)*). У складі ссавців – олень шляхетний, козуля європейська, свиня дика, з «червонокнижних» - ведмідь бурий, кіт лісовий. З птахів зустрічаються яструб, канюк звичайний, сова сіра, сова довгохвоста, дятел звичайний, дятел-крутиголова, дрізд, шишкар ялиновий, різні види синиць. Зустрічаються гадюка звичайна, саламандра плямиста та інші. Пропонована для створення пам'ятки природи територія має значну природоохоронну та наукову цінність.

«Малозварашська» (праліс). Площа 27,5 га. Вижницький район, Лопушнянське лісництво. Підпорядкування: ДП «Ліси України», Філія «Берегометське ЛМГ». Це територія букових та буково-ялиневих старовікових лісів, розміщення в зоні внутрішнього передгірного прогону, охоплює діапазон висот до 800 м. н.р.м. В деревостані буково-ялиново-ялицевих лісів 70 % - ялиці. У трав'янисто-чагарниковому ярусі домінують: квасениця звичайна, чорниця (*Vaccinium myrtillus L.*), куничник тростиновий, кремена біла, безщитник жіночий, підлісник європейський. Моховий покрив на 70-80%

площі. Корінні породи бук і ялиця з домішкою ялини. Старовікові смериково-буково-ялицеві деревостани дво-триярусні, з середнім віком від 120 років, запаси мертвої деревини становить 5-7м³/га. Ліси пам'ятки природи представлені переважно угрупованнями смереково-ялицевої бучини рідкотравної (*Piceeto*) (*abietis*) – *Abieto* (*albae*) – *Fagetum* (*sylvatical hudum*) і безщитникової (*Piceeto*) (*abietis*) – *Abieto to* (*albae*) – *Fagetum* (*sylvaticae*) *athyriosum* (*fibix-feminae*). У складі ссавців – олень шляхетний, козуля європейська, свиня дика, з «червонокнижних» - ведмідь бурий, кіт лісовий. З птахів зустрічаються яструб, канюк звичайний, сова сіра, сова довгохвоста, дятел звичайний, дятел-крутиголова, дрізд, шишкар ялиновий, різні види синиць. Зустрічаються гадюка звичайна, саламандра плямиста та інші. Пропонована для створення пам'ятки природи територія має значну природоохоронну та наукову цінність.

«Ліс над Гуком». Площа 31,4 га, Вижницький район, Чемернарське лісівництво. Підпорядкування: ДП «Ліси України», Філія ДП «Берегометське ЛМГ». Територія ялиново-ялицевих, ялицево-смерикових, буково-ялицево-смерикових та буково-смереково-ялицевих квазіпралісів. Для території характерна складчасто-покровна тектоніка з розвитком скиб, складок тощо, схили часто досягають стрімкості 30-35⁰. Діапазон висот від 740 до 850 м. н.р.м. Пралісові ялицево-смерекові, смереково-ялицеві та буково-ялицево-смерекові деревостани – триярусні з середнім віком від 130 років. Вік окремих дерев досягає 200-220 років. Запаси мертвої деревини становлять 10-20 м³/га. Найбільше її у ялиново-ялицевих з участю бука квазіпралісах. Представлені усі стадії її розкладу, що свідчать про приналежність цієї території до категорії пралісів. У складі ссавців – олень шляхетний, козуля європейська, свиня дика. Трапляються рідкісні види Червоної книги України – ведмідь бурий, серед птахів – яструби, канюк звичайний, сова сіра, сова довгохвоста, лелека чорний, дятел звичайний, дрізд, шишкар ялиновий, різні види синиць. З плазунів

зустрічаються саламандра плямиста, гадюка звичайна. Пам'ятка природа матиме значну природоохоронну та наукову цілісність.

«Фальківська» (праліс). Площа: 28,6 га Вижницький район, Фальківське лісництво. Підпорядкування: ДП «Ліси України», філія «Берегометське ЛМГ». Територію пропонованої пам'ятки природи вкривають буково-смереково-ялицеві з незначною домішкою явора квазіпраліси. Вона охоплює діапазон висот від 850 до 950 м н.р.м. Корінними породами є смерека і ялиця з домішкою бука. У вигляді домішки також зустрічається явір, ільм гірський, ясен. Стрімкість схилів переважно 20 градусів. Квазіпралісові деревостани – триярусні, з середнім віком від 120-130 років. Вік окремих дерев досягає 200-220 років. Підріст дуже густий – від 30 до 50 тис. шт./га. Запаси мертвої деревини становлять 50-60 м³ /га. Представлені усі стадії її розкладу, що свідчить про приналежність цієї території до категорії пралісів. У складі ссавців, із крупних звірів – олень шляхетний, козуля європейська. Трапляється ведмідь бурий та різні види вовчків, соні. Фауна птахів представлена денними хижаками, совами, голубами, дятлами, великою групою горобиних. Серед крупних птахів – яструби, канюк звичайний, сова сіра, сова довгохвоста. Із плазунів зустрічаються саламандра плямиста і гадюка звичайна. Пропонована для створення пам'ятки природи територія має значну природоохоронну та наукову цінність.

«Гірсько-Кутська» (праліс). Площа: 37,8 га. Вижницький район, Гірсько-Кутське лісництво. Підпорядкування: ДП «Ліси України», Філія «Берегометське ЛМГ». Територію вкривають смерекові та буково-ялицево-смерекові з незначною домішкою явора квазіпраліси. Діапазон висот від 1125 до 1225 м н.р.м. Корінними породами є смерека і ялиця з домішкою бука. У вигляді домішки також зустрічається явір, ільм гірський, ясен. Стрімкість схилів переважно 20 градусів. Квазіпралісові смерекові деревостани – двоярусні, з середнім віком від 120-130 років. Вік окремих дерев досягає 200-220 років.

Запаси мертвої деревини становлять 15 м³ /га. Представлені усі стадії її розкладу, що свідчить про приналежність цієї території до категорії пралісів. Квaziпралісові буково-ялицево-смерекові деревостани – триярусні, з середнім віком понад 130 років. Вік окремих дерев досягає 200-220 років. Запаси мертвої деревини становлять 10-25 м³ /га. Тваринний світ представлений оленем шляхетним, козулею європейською, ведмідь бурій, різні види вовчків, соні. Фауна птахів представлена денними хижаками, совами, голубами, дятлами, великою групою горобиних. Серед крупних птахів – яструби, канюк звичайний, сова сіра, сова довгохвоста. Із плазунів відмічаються, зокрема, саламандра плямиста, гадюка звичайна. Пропонована для створення пам'ятки природи територія має значну природоохоронну та наукову цінність.

«Росохацька» (праліс). Площа: 32,1 га. Вижницький район, Мигівське лісництво. Підпорядкування: ДП «Ліси України», Філія «Берегометське ЛМГ». Територію вкривають букові та буково-ялицеві старовікові ліси. Корінні деревостани представлені мішаними смереково-буково-ялицевими деревостанами з незначною домішкою явора. Старовікові смереково-буково-ялицеві деревостани – дво – триярусні, з середнім віком від 120 років. Домінуючі породи – ялиця біла (*Abies alba* Mill.) та бук лісовий (*Fagus sylvatica* L.). Запаси мертвої деревини становлять понад 4 м³ /га. Представлені усі стадії її розкладу, що свідчить про приналежність цієї території до категорії квазіпралісів і пралісів. Ліси представлені переважно угрупованнями смереково-ялицевої бучини різнотравної (*Piceeto (abietis) – Abieta (albae) – Fagetur (sylvaticae) nudum*) і безщиткової (*Picea (abietis) – Abieto (albae) – Fagetur (sylvaticae) athyriosum (felix-feminae)*). Фауна представлена ссавцями (олень шляхетний, козуля європейська, свиня дика, ведмідь бурій, кіт лісовий, рись, соні, різні види вовчків), птахами (сови, голуби, дятли, яструби, канюк звичайний, лелека чорний, дрізд, шишкар ялиновий. Із плазунів, зустрічаються,

саламандра плямиста, гадюка звичайна. Пропонована для створення пам'ятки природи територія має природоохоронну та наукову цінність.

«Занога» (праліс). Площа: 34,4 га, Чернівецький район, Красноільське лісництво. Підпорядкування: ДП «Ліси України», Філія «Сторожинецьке ЛГ». Територію вкривають ялинково-ялицево-букові квазіпраліси. Територія переважно на висоті 800 м. н.р.м. Корінними породами є бук і ялиця. Стрімкість схилів коливається від 30 до 35 градусів. Корінні деревостани представлені мішаними смереково-ялицево-буковими деревостанами з незначною домішкою явора (*Acer pseudoplatanus L.*) на північних експозиціях стрімкістю від 30 до 35 градусів. Квазіпралісові ялицево-смерекове-букові деревостани-триярусні, з середнім віком від 130 до 140 років. Вік дерев досягає 200-250 років. Домінуючі породи – бук лісовий (*Fagus sylvatica L.*) та ялиця біла (*Abies alba Mill.*). Запаси мертвої деревини становлять у середньому понад 10 м куб. /га. Представлені усі стадії її розкладу, що свідчить про приналежність цієї території до категорії пралісів. У складі ссавців - олень шляхетний, козуля європейська, свиня дика. Трапляються – бурий медвідь, рись. Серед крупних птахів – яструб, канюк звичайний, сова сіра, сова довгохвоста, може траплятись лелека чорний. Тут відмічені види, які занесені до «Червоної книги України»: саламандра плямиста (*Salamandra*), тритон карпатський (*Lissotriton montandoni*), тритон альпійський (*Ichthyosaura apilestris*) кумка жовточерева (*Bombina variegata*). Пропонована для створення пам'ятки природи територія має природоохоронну та наукову цінність.

«Чолдан» (праліс). Площа: 44,7 га. Чернівецький район, Красноільське лісництво. Підпорядкування: ДП «Ліси України», Філія «Сторожинецьке ЛГ». Територію вкривають ялицево-букові квазіпраліси. Територія розташована переважно на висоті 800-900 м. н.р.н. Корінні деревостани представлені мішаними ялицево-буковими деревостатами з незначною домішкою явора (*Acer pseudoplatanus L.*) на північних експедиціях схилів стрімкістю від 30 до 35

градусів. Пралісові ялицево-букові деревостани – триярусні з середнім віком понад 120 років. Вік окремих дерев досягає 200-250 років. Домінуючі породи – бук лісовий (*Fagus sylvatica L.*) та ялиця біла (*Abies alba Mill.*). Запаси мертвої деревини становлять 10-15 м³/га. Представлені усі стадії її розкладу, що свідчить про приналежність цієї території до категорії пралісів. У складі ссавців – олень шляхетний, козуля європейська, свиня дика. Трапляються – бурий медвідь, рись. Серед крупних птахів – яструб, канюк звичайний, сова сіра, сова довгохвоста, може траплятись лелека чорний. Тут відмічені види, які занесені до «Червоної книги України»: саламандра плямиста (*Salamandra*), тритон карпатський (*Lissotriton montandoni*), тритон альпійський (*Ichthyosaura alpestris*) кумка жовточерева (*Bombina variegata*). Пропонована для створення пам'ятки природи територія має природоохоронну та наукову цінність.

«Томнатиківський ліс» (праліс). Площа: 32,1 га. Вижницький район, Чемернарське лісництво. Підпорядкування ДП «Ліси України», Філія «Берегометське» ЛМГ». Територію вкривають ялиново-ялицеві та буково-ялицеві праліси. Діапазон висот 815 до 900 м н.р.м Корінними породами є бук і ялиця з домішкою ялини. У вигляді домішки також зустрічається явір, ільм гірський, ясен. Стрімкість схилів від 20 до 25 градусів. Пралісові, буково-ялицеві, смериково-ялицеві, та буково-ялицево-смерикові та буково-ялицево-смерикові деревостани, з середнім віком від 130 до 150 років. Вік окремих дерев досягає 200-250 років. Домінуючі породи – ялиця біла (*Abies alba Mill.*) та смерека (*Picea abies L.*), бук лісовий (*Fagus sylvatica L.*). Запаси мертвої деревини становлять 15-40 м³/га. Найбільше її у ялиново-ялицевих пралісах. Представлені усі стадії її розкладу, що свідчить про приналежність цієї території до категорії пралісів. У складі ссавців – олень шляхетний, козуля європейська, свиня дика. Серед крупних птахів – яструби, канюк звичайний, сова сіра, сова довгохвоста, лелека чорний, дятел та інші. Із плазунів зустрічаються саламандра плямиста, гадюка звичайна. Пропонована для

створення пам'ятка природи територіях має значну природоохоронну та наукову цінність.

Чемернарський ліс (праліс). Площа 35,5 га. Вижницький район, Чемернарське лісництво. Підпорядкування: ДП «Ліси України», Філія «Берегометське ЛМГ». Територію вкривають ялицево-буково-смерекові та ялицево-смериково-букові квазіпраліси. Діапазон висоти від 925 до 1000 м н.р.м. Корінними породами є бук і ялиця з домішкою смереки. У вигляді домішки також зустрічається явір, ільм гірський, ясен. Пралісові ялицево-смериково-букові та буково-ялицеві-смерикові деревостани – триярусні, з середнім віком від 150 до 180 років. Вік окремих дерев досягає 200-250 років. Домінуючі породи – ялиця біла (*Abies alba Mill*), смерека (*Picea abies L*), бук лісовий (*Fagus sylvatica L*), явір (*Acer pseudoplatanus L*). Запаси мертвої деревини становлять 10-15 м куб. \га. Представлені усі стадії її розкладу, що свідчить про приналежність цієї території до категорії пралісів. У складі ссавців - олень шляхетний, козуля європейська, свиня дика. Трапляються – бурий медвідь, рись. Серед крупних птахів – яструб, канюк звичайний, сова сіра, сова довгохвоста, може траплятись лелека чорний. Тут відмічені види, які занесені до «Червоної книги України»: саламандра плямиста (*Salamandra*), тритон карпатський (*Lissotriton montandoni*), тритон альпійський (*Ichthyosandra aplestris*) кумка жовточерева (*Bombina variegata*). Пропонована для створення пам'ятки природи територія має природоохоронну та наукову цінність.

«Чиохельська» (праліс). Площа: 32,8 га. Вижницький район, Долішньо-шепітське лісництво. Підпорядкування: ДП «Ліси України», Філія «Берегометське ЛМГ». Територію вкривають смерекові з незначною домішкою явора квазіпраліси. Діапазон висот від 1150 до 1350 м н.р.м. Корінними породами є смерека і ялиця з домішкою бука. У вигляді домішки також зустрічається явір, ільм гірський, ясен. Стрімкість схилів від 25 до 30 градусів. Корінні деревостани представлені мішаними і переважно чистими смериковими

деревлостанами з незначною домішкою явора (*Acer pseudoplatanus* L). Квaziпраліскові смерекові деревостани – двоярусні, з середнім віком від 140-160 років. Вік окремих дерев досягає 200-220 років. Домінуюча порода-смерека (*Picea abies* L). Запаси мертвої деревини становлять 10-20 м куб./га. Представлені усі стадії її розкладу, що свідчить про приналежність цієї території до категорії пралісів. У складі ссавців - олень шляхетний, козуля європейська, свиня дика. Трапляються – бурий медвідь, рись. Серед крупних птахів – яструб, канюк звичайний, сова сіра, сова довгохвоста, може траплятись лелека чорний. Тут відмічені види, які занесені до «Червоної книги України»: саламандра плямиста (*Salamandra atra*), тритон карпатський (*Lissotriton montandoni*), тритон альпійський (*Ichthyosaura alpestris*) кумка жовточерева (*Bombina orientalis*). Пропонована для створення пам'ятки природи територія має природоохоронну та наукову цінність.

«Цолан» (праліс). Площа: 62,5 га. Вижницький район, Красноільське лісництво. Підпорядкування: ДП «Ліси України», Філія «Сторожинецьке ЛГ», Територію вкривають ялиново-ялицево-букові квaziпраліси. Коріними породами є бук і ялиця з домішкою ялини. У вигляді домішки також зустрічається явір, ільм гірський, ясен. Переважаючий тип лісу – волога смериково-ялицева бучина, яка формується на випуклих формах рельєфу. Стрімкість схилів коливається від 30 до 35 градусів. Корінні деревостани представлені мішаними смериково-ялицево-буковими деревостанами з незначною домішкою явора на північних експозиціях схилів стрімкістю від 25 градусів. Квaziпралісові смериково-ялицево-букові деревостани – триярусні, з середнім віком від 130 до 150 років. Вік окремих дерев досягає 200-250 років. Домінуючі породи – бук лісовий (*Fagus sylvatica* L) та ялиця біла (*Abies alba* Mill) за участю смереки (*Abies alba* Mill) за участю смереки (*Picea abies* L) та окремих дерев явора (*Acer pseudoplatanus* L). Запаси мертвої деревини становлять у середньому понад 15 м куб /га. Представлені усі стадії її розкладу,

що свідчить про приналежність цієї території до категорії пралісів. У складі ссавців із найбільш помітних крупних звірів – олень шляхетний, козуля європейська, свиня дика. Зустрічаються рідкісні види Червоної книги. – ведмідь бурий, рись, різні види вовчків, соні. Фауна птахів предсталена дикими хижаками, совами, голубами, дятлами, великою групою горобинних. Тут зустрічаються види, які занесені до «Червоної книги України»: саламандра плямиста (*Salamandra*), тритон карпатський (*Lissotriton montandoni*), тритон альпійський (*ichthyosaura alpestris*) кумка жовточерева (*Bombina variegata*). Пропонована для створення пам'ятки природи територія, яка має значну природоохоронну та наукову цінність.

Висновки до розділу 3

1. На території Вижницького району Чернівецької області розташовані такі об'єкти природно-заповідного фонду: національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, дендрологічні парки, парки пам'ятки садово-паркового мистецтва, геологічні пам'ятки природи, заповідні урочища. Цей район має найвищу частку площ природно-заповідного фонду.

2. Найбільш вагомими об'єктами природно-заповідного фонду у Вижницькому районі Чернівецької області є національні природні парки «Вижницький» та «Черемошський», Регіональний ландшафтний парк «Черемошський», ландшафтні заказники загальнодержавного значення «Чорний Діл» і «Буковинські водоспади», лісовий заказник місцевого значення «Боргиня», ентомологічний заказник місцевого значення «Чарівне крильце», іхтіологічний заказник місцевого значення «Черемошський», карстово-спелеологічний заказник загальнодержавного значення «Молочнобратський карстовий масив» та інші.

3. На землях які пропонуються для розширення НПП «Вижницький» розташовані низка об'єктів природно-заповідного фонду, що є стратегічними для розвитку в цьому регіоні туризму та рекреації. Пропоновані для включення землі уже тривалий час є місцем постійного відвідування населенням з рекреаційною метою. Тут розташовані відомі далеко за межами Чернівецької області геологічні пам'ятки природи, такі як «Скеля «Камінь довбуша», «Скеля «Протяте каміння», комплексна пам'ятка природи «Німчич», ландшафтний заказник «Буковинські водоспади».

4. Розширення території національного природного парку «Черемошський» має бути здійснено з дотриманням принципу цілісності території, об'єднання природних компонентів різних екосистем у єдину монолітну систему функціонування. Загалом площа території, пропонуваної для розширення Парку, становить 1246 га. Рослинний покрив території розширення представлений багатою флорою, зокрема лише судинних рослин виявлено понад 400 видів. Окрім того, важливою особливістю території розширення є наявність 16 ендемічних таксонів і 26 рідкісних видів рослин., у т.ч. 23 види, що включені до «Червоної книги України» та 3 види міжнародного рівня охорони.

5. Пропонується також розширення територій заповідання у Вижницькому районі шляхом створення нових об'єктів природно-заповідного фонду, а саме пам'яток природи місцевого значення (пралісів) «Глигульська», «Сеговська», «Малозварашська» та «Ліс над Гуком», «Гірсько-кутська», «Росохацька», «Чиохельська», «Цолан», «Томнатівський ліс», «Чемернарський ліс», «Фальківська».

ВИСНОВКИ

За результатами магістерського дослідження у відповідності до означеної мети - здійснити оцінку території Вижницького району Чернівецької області з огляду на існуючу мережу об'єктів природно-заповідного фонду та перспективи заповідання нових територій, та поставлених завдань отримано такі висновки:

1. В Україні частка ПЗФ становить близько 6 % території. З 24 лютого 2022 року 20% природно-заповідного фонду України постраждало від війни. Велика частина природоохоронних об'єктів зараз окупована і деокупована. Однак оцінити реальний рівень шкоди природно-заповідному фонду України складно, адже в багатьох місцях тривають активні бойові дії. Але навіть довоєнний показник частки природно-заповідного фонду значно поступався європейському.

2. Законодавчо закріплено 11 категорій природно-заповідного фонду України. Віднесення територій та об'єктів до певних категорій визначає їх режим, характер можливої діяльності в їхніх межах, порядок охорони, використання та відтворення природних комплексів. Всього в Чернівецькій області налічується 331 заповідна територія загальною площею 103598,3 га. Є 25 об'єктів загальнодержавного значення: 3 національні природні парки, 10 заказників, 9 пам'яток природи, ботанічний сад та 2 дендрологічні парки. Інші 306 мають місцеве значення (2 регіональні ландшафтні парки, 47 заказників, 175 пам'яток природи, 38 заповідних урочищ, 4 дендрологічні парки і 40 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва).

3. Об'єкти природно-заповідного фонду як об'єкт географічного дослідження, варто розглядати. перш за все, з врахуванням геопросторових особливостей. По-перше, залежно від статусу об'єкту ПЗФ, це можуть бути величезні території або ж невеликі локально розташовані. По-друге, в будь-якому варіанті, всі їм властива комплексність а відповідно і цілісність. По-третє, всі вони мають тривалу історію розвитку.

4. Згідно із Законом України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», прийнятого у 2019 р., частка площі ПЗФ на 2020 р. мала бути збільшена до 15 %. У різних природних регіонах процес заповідання проходить з різною швидкістю залежно від характеру господарського перетворення, сучасного стану ПЗФ, ініціативності осіб, які беруть участь у заповіданні.

5. Основними принципами заповідання територій є: зонально-географічний, екологічний, науково-пізнавальний, господарський, соціальний, системність, різноманітність, репрезентативність, розмірність, функціональність, еталонність, цінність. Підходи до визначення репрезентативності природно-заповідних об'єктів можна аналізувати у таких основних аспектах: оцінювання репрезентативності на підставі критеріїв наявності цінних у ботанічному, зоологічному, ландшафтному аспектах об'єктів; визначення репрезентативності в регіонально-територіальному аспекті; оцінювання просторово-динамічних критеріїв.

6. Найбільш вагомими об'єктами природно-заповідного фонду у Вижницькому районі Чернівецької області є національні природні парки «Вижницький» та «Черемошський», Регіональний ландшафтний парк «Черемошський», ландшафтні заказники загальнодержавного значення «Чорний Діл» і «Буковинські водоспади», лісовий заказник місцевого значення «Боргиня», ентомологічний заказник місцевого значення «Чарівне крильце», іхтіологічний заказник місцевого значення «Черемошський», карстово-спелеологічний заказник загальнодержавного значення «Молочнобратський карстовий масив» та інші.

7. Пропонується розширення територій заповідання у Вижницькому районі шляхом розширення територій національних природних парків «Вижницький» та «Черемошський» та шляхом створення нових об'єктів

природно-заповідного фонду, а саме пам'яток природи місцевого значення (пралісів) «Глигульська», «Сеговська», «Малозварашська» та «Ліс над Гуком».

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про природно-заповідний фонд України". – К.: Відомості Верховної Ради України, 1992. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>
2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 41 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
3. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
4. Андронов В.А., Заповідна справа: навчальний посібник. Х.: НУЦЗУ, 2013. - 204 с.
5. Андрієнко Т., Клестов М., Байдашников О., Скільський І., Чорней І., Розуменко О. Національний парк на Буковині // Ойкумена (Укр. екол. вісн.). – 1993. – № 1. – С. 91–97.
6. Білоконь М. В., Аврам М. М., Білокучма М. В., Артановський О. Ф. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Чернівецькій області у 2015 році. – Чернівці: Букрек, 2016. – 208 с.
7. Біорізноманіття національного природного парку «Черемоський» / Ред. І. І. Чорней. – Чернівці: Друк Арт, 2015. – 248 с.
8. Буджак В. В. Сіткова карта національного природного парку «Черемоський» як основа моніторингу біорізноманіття // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матер. Першої міжнар. наук.-практ. конф. (10–12 квіт-ня 2014 р., м. Хотин). – Чернівці: Друк Арт, 2014. – С. 268–273.
9. Гродзинський М.Д. Ландшафтна екологія: Підручник. Київ: Знання, 2014, 550 с.
10. Гродзинський М.Д., Заповідна справа в Україні: навчальний посібник. К.: 2003. - 306 с.

11. Заповідні і національні природні парки України. – К.: Вища школа, 1999. – 232 с.
12. Зелена книга України. Рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення рослинні угруповання / Ред. Я. П. Дідух. – К.: Альтерпрес, 2009. – 448 с.
13. Кілінська К. Й., Скутар Т. Д., Лопушняк Л. В., Паламар Д. Б. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва Чернівецької області – об'єкти рекреаційного природокористування // Географія та туризм. – 2013. – Вип. 25. – С. 138–151.
14. Коренчук А. М., Солодкий В. Д. Заповідні об'єкти Буковини (реєстр природного заповідного фонду Чернівецької області). – Чернівці, 1986. – 52 с.
15. Коржик В. Національний природний парк «Вижницький» // Заповідники і національні природні парки України. – К.: Вища шк., 1999. – С. 194–201.
16. Коржик В. Національний природний парк «Вижницький» у структурі пан'європейської екомережі // Наук. вісн. Чернів. ун-ту. – Чернівці: Рута, 2006. – Вип. 304. Географія. – С. 10–21.
17. Коржик В. П. Поняття і структура екомережі: буковинське бачення // Розвиток заповідної справи в Україні і формування Пан'європейської екологічної мережі. Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рахів, 11–13 листопада 2008 р.). – Рахів, 2008. – С. 228–239.
18. Коржик В. П., Чорней І. І., Буджак В. В., Скільський І. В. Розширення території національного природного парку «Вижницький» за кластерним принципом: доцільність, необхідність, модельність (на прикладі регіону Буковинських Карпат) // Запов. справа в Україні. – 2001. – Т. 7, вип. 1. – С. 70–90.
19. Лісовська А. Г., Білоконь М. В. Природно-заповідний фонд Буковини як інструмент покращення екологічної ситуації у Чернівецькій області //

- Наук. вісн. Чернів. ун-ту. – Чернівці: Чернів. нац. ун-т, 2010. – Вип. 519–520. Географія. – С. 52–55.
- 20.Методологія і практика оцінювання територій України для заповідання/ за ред. Л.Г. Руденка. Київ, НВП «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2020. 248 с. <https://igu.org.ua/node/171>
- 21.Мудрак О.В., Заповідна справа: практикум. Вінниця: ВНАУ, 2011. - 96 с.
- 22.Національний атлас України / Ред. Л. Г. Руденко. – К.: ДНВП «Картографія», 2007. – 440 с.
- 23.Національний природний парк «Вижницький»: природа, рекреаційні ресурси, менеджмент / Ред. В. П. Коржик. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – 356 с.
- 24.Природно-заповідний фонд України: території та об'єкти загальнодержавного значення / Ред. К. М. Ситник. – К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2009. – 332 с.
- 25.Попович С.Ю. Природно-заповідна справа: навчальний посібник. К.: Арістей, 2007. 480 с.
- 26.Рибак І., Солодкий В., Сівак В., Робулець С., Білоконь М., Каменецький В., Жаріков Г., Артановський О., Миколенко О., Масікевич Ю., Мислицький В., Королюк В. Екологічний паспорт Чернівецької області. – Чернівці: Зелена Буковина, 2010. – 272 с.
- 27.Скільський І. В., Смірнов Н. А., Юзик А. В., Мелешук Л. І., Юзик Д. І. Тварини Червоної книги України в Національному природному парку «Черемоський». – Чернівці: Друк Арт, 2016. – 36 с.
- 28.Скільський І. В., Хлус Л. М., Череватов В. Ф., Смірнов Н. А., Чередарик М. І., Худий О. І., Мелешук Л. І. Червона книга Буковини. Тваринний світ. – Чернівці: ДрукАрт, 2007. – Т. 2, ч. 1. – 260 с.

29. Хлус Л. М., Чередарик М. І., Скільський І. В., Череватов В. Ф. «Червона книга» Буковини. Тваринний світ. – Чернівці: Золоті литаври, 2002. – Т. 1. – 144 с.
30. Червона книга України. Рослинний світ / Ред. Я. П. Дідух. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 912 с.
31. Червона книга України. Тваринний світ / Ред. І. А. Акімов. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 624 с.
32. Червона книга Українських Карпат. Тваринний світ / Ред. О. Ю. Мателешко, Л. А. Потіш. – Ужгород: Карпати, 2011. – 336 с.
33. Чередарик М. І., Хлус Л. М., Скільський І. В. Рідкісні тварини Буковини та проблеми їх охорони. Сторінками Червоної книги України. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – 176 с.
34. Чорней І. І. Історія формування природно-заповідного фонду в Чивчинських горах (Українські Карпати) // Запов. справа в Україні. – 2005. – Т. 11, вип. 2. – С. 63–67.
35. Чорней І. І., Буджак В. В., Токарюк А. І. Сторінками Червоної книги України (рослинний світ). Чернівецька область. – Чернівці: ДрукАрт, 2010. – 452 с.
36. Чорней І. І., Скільський І. В., Буджак В. В., Гаврилюк В. О. Екомережа Буковинських Карпат: основні структурні елементи та їх характеристика // Наук. вісн. Чернів. ун-ту. – Чернівці: Рута, 2002. – Вип. 144. Біологія. – С. 227–235.
37. Юзик А. В., Скільський І. В., Гребенщиков В. О. Перспективи зміни меж (розширення) території національного природного парку «Черемоський» у межах Путильського району Чернівецької області шляхом приєднання частини іхтіологічного заказника «Черемошський» та прилеглих водних об'єктів // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матер. Четвертої міжнар. наук.-практ. конф. (28–29 квітня 2017 р., смт

Путила, Чернівецька область, Україна). – Чернівці: Друк Арт, 2017. – С. 61–71.

38. Офіційний сайт Управління екології та природних ресурсів Чернівецької обласної військової адміністрації <https://bukoda.gov.ua/cherniveckoda/structure/upravlinnya-ekologiyi-ta-prirodnih-resursiv>
39. Офіційний сайт НПП «Вижницький» <https://vyzhnytskyi-park.in.ua/>
40. Офіційний сайт НПП «Черемошський» <https://cheremoskyi-park.in.ua/>